

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітній ступінь (бакалавр)

на тему:

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Виконала: студента IV курсу, р/41 групи
освітньо-професійної програми
Соціальна робота (Соціально-
психологічне консультування)
спеціальності 231 Соціальна робота
Тараненко К. В.

Керівник: доктор філософії, доцент
Моргай Л. А.

Рецензент:
канд. пед. наук, доцент
Бойко О. М.

Умань – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	7
1.1. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов навчання: інноваційні тенденції.....	7
1.2. Соціальний працівник та його професійна ідеологія.....	25
Висновки до першого розділу.....	54
РОЗДІЛ II. СТАН РОБОТИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ	57
2.1. Діяльність Служб у справах дітей в Україні	57
2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження на базі Петриківської Служби у справах дітей	74
Висновки до другого розділу.....	84
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Однією із основних завдань для людей, які працюють у Службах справ дітей – це гідно виконувати свою роботу. Специфіка роботи у даних закладах вимагає повної відачі, особливо коли працюєш у закладах з дітьми, які не знають батьківської любові та підтримки. Вагому роль у даних закладах відіграють соціальні працівники, які у свою чергу мають бути компетентними у своїй справі.

У закладх вищої освіти, студенти мають можливість здобути освітній ступінь бакалавра або магістра зі спеціальності 231 «Соціальна робота» (соціальний працівник, соціальний робітник).

Соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, що має відповідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи. Соціальний працівник допомагає людям вирішувати проблеми, створюючи для цього необхідні ресурси, забезпечує взаємодію між людьми чи людиною та середовищем у цілому, підвищує відповідальність організацій за людину, впливає на соціальну політику.

Професія соціального працівника спрямована на соціальну спеціалізовану діяльність, об'єктивно необхідну для функціонування державних і громадських систем соціальної допомоги різним категоріям населення [40, с. 181].

Саме, соціальна робота – динамічний фах, що має постійно оновлюваний репертуар концептуалізацій та технік. Зумовлено це як внутрішнім розвитком професії, у якій зараз вважають стандартом ретельне вивчення дієвості втручань та поширення тих із них, які виявилися здатними ефективніше розв'язувати професійні завдання, так і суспільно-політичними змінами, що формують нові очікування від соціальної роботи як суспільного інституту [40].

Можна виділити два необхідні елементи, які мають бути гармонійно об'єднані у особі та добре представляють дану професію.

По-перше, соціальний працівник взаємодіє з великою кількістю джерел інформації, причому не якоїсь конкретної однієї галузі, а багатьох: отримує юридичну інформацію, економічну, медичну, соціальну, педагогічну [45].

Соціальний працівник мусить володіти фаховими знаннями з психології, соціології, психіатрії, знати законодавство, правові аспекти соціального захисту, теорії та методи соціальної роботи, наявні ресурси та методи їх використання; уміти спілкуватися та надавати інформацію, оцінювати потреби та представляти інтереси людини, підвищувати її можливості та сприяти розвитку, створювати «мережу допомоги» та керувати процесом допомоги. Все це значно розширюється кругозір, чи, навіть, збільшується простір існування особи [45].

По-друге, дуже важливим є морально-психологічне задоволення від праці. Коли працюєш зі слабшими, стаєш сильнішим сам. Зрештою, це просто цікаво – знайомитися зі сферами життя, про які лише чув, і не просто знайомитися, але і допомагати людям звільнитись [45].

До того ж, досвід соціальної роботи дає впевненість у здатності подолати проблеми, що можуть виникнути у майбутній власній сім'ї. Крім того, ця сфера приваблює ще й тим, що вона є новою, лише розвивається, і тому відкриває широке поле діяльності: немає перенасиченості ринку праці й до кожного, хто вирішує цим займатися, ставляться високі вимоги. Багато проектів створюються у співробітництві з іншими країнами, де соціальна служба допомоги стоїть на більш високому рівні. Це дає унікальну можливість вчитися на уроках міжнародного досвіду [45].

Соціальна робота невідривна від суспільства і спрямована на усі його проблемні прошки. Тому необхідність у соціальній роботі існуватиме до того часу, поки існує суспільство, навіть за найвищого його розквіту, не кажучи вже за суспільство у кризовій ситуації.

Проведений нами аналіз джерел та публікацій показав, що питання та проблеми професійної діяльності соціальних працівників є та завжди будуть.

Аналіз наукових досліджень та публікацій показав, що про особливості професійної діяльності соціальних працівників Служб у справах дітей є достатньо праць, зокрема таких науковців як: Т. Семнигіна, В. Оржеховська, Н. Максимівська, С. Толстоухова, М. Окарінський, С. Белічова, Л. Кондрашова, О. Пилипенко, Л. Родняк, В. Ролінський, О. Тютюник, Т. Федорченко, це пояснюється тим, що дана проблема є актуальною і знаходиться у центрі досліджень.

Досить важко визначити на скільки дана проблема є об'єктивно розкрита у всіх наукових працях. Всі ці фактори зумовили вибір теми дослідження – **«Особливості професійної діяльності соціальних працівників Служб у справах дітей».**

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей професійної діяльності соціальних працівників Служб у справах дітей.

Об'єкт дослідження – професійна діяльність соціальних працівників Служб у справах дітей.

Предмет дослідження – особливості професійної діяльності соціальних працівників Служб у справах дітей.

Відповідно до теми та мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати підготовку соціальних працівників у сучасних умовах навчання;
2. Розкрити особливості роботи соціальних працівників та визначити їх професійну ідеологію;
3. Охарактеризувати діяльність Служб у справах дітей в Україні;
4. Провести та описати еспериментальне дослідження на базі Петриківської Служби у справах дітей Дніпропетровської області.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дослідження використовувалися такі методи:

– *теоретичні:* аналіз психологічної та педагогічної літератури з метою з'ясування сутності, особливостей, критеріїв і показників роботи соціальних працівників у Службах у справах дітей;

– *емпіричні*: спостереження, бесіда; за допомогою педагогічного експерименту провести та описати роботу соціальних працівників у службах у справах дітей;

– *експериментальні*: (констатувальний і формувальний експеримент) з метою виявлення, обґрунтування, перевірки ефективності умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у службах у справах дітей.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Петриківської Служби у справах дітей Дніпропетровської області.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що фактичний матеріал, основні положення і висновки дослідження можуть бути використані як навчально-методичне забезпечення курсів: «Теорія соціальної роботи», «Вступ до спеціальності», «Соціально-психологічні аспекти спілкування в професійній діяльності», «Соціальна робота на підприємстві», «Соціальна робота з різними соціальними групами», при написанні наукових праць та навчальних посібників із спеціальності 231 Соціальна робота.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювались на всеукраїнській конференції – «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (4 жовтень 2022 р., м. Умань); II-й Всеукраїнській студентській науково-практичній онлайн-конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (2 березня 2023 р.),

Публікації. За результатами дослідження опубліковано одноосібно 2 тези доповідей автора.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг тексту бакалаврської роботи становить 154 сторінок, із них обсяг основного тексту 89 сторінок. Робота містить 4 додатків.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

1.1. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов навчання: інноваційні тенденції

Соціальний працівник – це фахівець, який має відповідні знання, навички та повноваження від соціальної служби (та держави). У багатьох країнах – повинен мати ліцензію на цей вид діяльності або для надання певних послуг [40].

Інноваційні тенденції – це вид діяльності, який пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт.

Соціальна робота – динамічний фах, що має постійно оновлюваний репертуар концептуалізацій та технік. Зумовлено це як внутрішнім розвитком професії, у якій зараз вважають стандартом ретельне вивчення дієвості втручань та поширення тих із них, які виявилися здатними ефективніше розв'язувати професійні завдання, так і суспільно-політичними змінами, що формують нові очікування від соціальної роботи як суспільного інституту [40]. Динамічності цього роду діяльності сприяє і розвій гуманітарного знання, яке закладає світоглядні підвалини фаху. Такий складний характер сучасної соціальної роботи сповна віддзеркалений у її новому глобальному визначенні (2014), та в нових етичних принципах соціальної роботи (2018), які поцінують досягнення соціальної справедливості в суспільстві в цілому й емпатуермент (наснаження) конкретних клієнтів [40].

Україна обрала шлях розвитку і реформування соціальної сфери, що базується на відповідності напрямів та технологій соціальної роботи сучасним змінам, які реалізуються завдяки діяльності соціальних працівників. Зміни, які відбуваються в соціально-політичній, соціально-

економічній, інформаційно-технологічній, соціально-педагогічній та інших сферах, і пов'язаний з ними динамізм підвищують значення підготовки соціальних працівників щодо відповідності її організації та науково-методичного забезпечення. Підготовка соціальних працівників й досі переживає складний етап свого розвитку, потребує оновлення і корегування стратегічних і тактичних завдань з урахуванням сучасних та перспективних вимог суспільства [38].

Однією з основних цілей професійної освіти в галузі соціальної роботи є особистісно-професійне становлення кваліфікованого працівника, компетентного, що вільно володіє своєю професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного як професійного, так і особистісного зростання.

У зв'язку з цим, пріоритетне значення у розвитку сучасної вищої соціальної освіти належить особистісно-орієнтованій парадигмі його здійснення, у визнає найвищою цінністю особистість студента, що сприяє максимальному розкриттю його потенційних можливостей та стимулюванню творчого розвитку [1].

Здійснення особистісно-орієнтованого навчання майбутнього соціального працівника в системі вищої освіти потребує відповідного психолого-педагогічного супроводу, що передбачає створення орієнтаційного поля професійного розвитку особистості, зміцнення професійного «Я», підтримання адекватної самооцінки, оперативну допомогу в саморегуляції життєдіяльності суб'єкта та освоєння різноманітних технологій. самовдосконалення.

Результатом психолого-педагогічного супроводу у процесі професійного навчання соціального працівника є досягнення вищого рівня розвитку його професійної компетентності загалом та вищого рівня розвитку певних приватних компетенцій, що сумарно та якісно представляють компетентність загальну [1].

Можна позначити ряд моментів, що підтверджують значущість психолого-педагогічного супроводу процесу освіти соціального працівника як умови формування професійної компетентності.

По-перше, психолого-педагогічний супровід у професійній установі відносно безперервний, постійно, повсякденний і є важливою ланкою системи безперервної освіти спеціаліста із соціальної роботи на відміну від перепідготовки, яка проводиться один раз на 4–5 років [15].

По-друге, практико-орієнтована підготовка соціальних працівників у вищій професійній установі дозволяє найтіснішим чином пов'язувати теоретичну та практичну підготовку (всі види практик: навчально-ознайомчу, навчальну, виробничу та переддипломну) [15].

По-третє, при організації роботи в конкретній соціальній установі є можливість глибоко протягом тривалого періоду вивчати діяльність та професійні якості конкретних фахівців, виявляти недоліки та утруднення в їх діяльності, а також прогресивні тенденції, паростки передового новаторства, що дозволяє зробити процес професійного розвитку майбутніх соціальних працівників [49].

По-четверте, психолого-педагогічний супровід здійснюється у конкретному педагогічному колективі, що розвивається, єдність і згуртованість якого створюють сприятливі умови для розвитку професійної компетентності фахівців

Реалізація системи психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку студентів вимагає визначити принципи психолого-педагогічної діяльності, орієнтованої на формування готовності студентів до особистісно-професійного розвитку в єдності з складовими її компонентами, які вписуються у зміст явища професійного розвитку [49].

Принципи, будучи нормами організації психолого-педагогічного процесу, орієнтують викладача вузу на оптимальну реалізацію системи психолого-педагогічного супроводу студентів у контексті обґрунтованих вище підходів [49].

Основні принципи психолого-педагогічної діяльності: принцип єдності змістовного та процесуального; принцип міжпредметних зв'язків; принцип наступності між етапами діяльності щодо реалізації системи психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку студентів; принцип додатковості; принцип свідомої творчої активності та самостійності; принцип суб'єктності; принцип духовно-моральної орієнтації; принцип рефлексивної спрямованості соціальної діяльності; принцип зв'язку теорії із практикою; принцип реальності; принцип гуманізму; принцип порозуміння [49].

Українські вчені надають детальну характеристику принципам (розглянемо деякі з них). Як зазначають: В. В. Краєвський та І. Я. Лернер, облік принципу єдності змістовного та процесуального – це реальне існування змісту освіти та професійної підготовки, можливість втілити його у проекті діяльності, тобто зміст професійної підготовки як формування готовності до професійного розвитку реалізується лише у процесі навчання студентів [20].

Зміст процесу формування готовності майбутнього соціального працівника розкривається крізь призму змісту понять «готовність» і «професійний розвиток» є психолого-педагогічним фактом, «пропущеним» через процес навчання. Процес навчання дозволяє перевірити, чи дійсно студенти опановують знання, вміння, чи формуються їх духовно-моральні якості [20].

У процесі навчання викладач, діагностуючи процес оволодіння студентами знаннями, вміннями, освоєння ними цінностей, оволодіння професійним досвідом, виявляє недоліки та прорахунки у науковій та навчальній діяльності, що дозволяє коригувати процес розвитку готовності студентів до соціальної діяльності. Це і є психолого-педагогічний супровід професійного розвитку майбутніх соціальних працівників.

Так, педагог В. В. Краєвський зазначає, що необхідно враховувати: зв'язки між складом, структурою та функціями змісту освіти; зв'язки між

рівнями загального теоретичного уявлення, навчального предмета та навчального матеріалу [50].

Для дослідження проблеми психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку студентів – майбутніх спеціалістів із соціальної роботи – особливий інтерес становить друге обґрунтоване педагога В.В. Краєвського становище[20].

Принцип єдності змістовного та процесуального передбачає створення контексту професійного розвитку (самовдосконалення), що можливе в умовах комплексного навчання. Комплексне навчання – це таке навчання, у якому з допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності спеціаліста, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем накладено канву цієї діяльності [50].

Наступний педагог А. А. Вербицький, вказує, що вчення є тією формою особистісної активності, яка забезпечує виховання необхідних професійних та особистісних якостей спеціаліста. Навчальний матеріал виступає у своїй діяльності як інформація, яку треба засвоїти (адекватно традиційному навчанню). Але за цією інформацією завдання, проблемні ситуації, через які проглядаються реальні контури майбутнього – професійна діяльність. На думку педагога, це наповнює процес вчення особистісним змістом, створює умови для цілеутворення.

Контекстне навчання в аспекті психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку студентів-фахівців – це конструювання соціальних завдань на основі інформації про соціальну діяльність, її компоненти, про проблемні ситуації, які забезпечують перехід від інформації до думки та сприяють вираженню особистісного ставлення студентів до професійної діяльності [50].

Міжпредметні зв'язки відбивають комплексний підхід до педагогічного процесу і дозволяють виокремити як основні елементи змісту освіти, і взаємозв'язку між навчальними предметами. Професійний розвиток на основі

міжпредметних зв'язків потребує координації дій педагогів з різних навчальних дисциплін. Саме принцип міжпредметних зв'язків передбачає інтеграцію різного типу наукового знання та реалізацію міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами, що містять це знання.

За твердженням науковця Ю. П. Кулюткіна, процес інтеграції спрямований на відтворення цілісної структури явищ, що вивчаються, встановлення закономірних зв'язків і відносин між аналітично виділеними їх сторонами [50].

Реалізація принципу міжпредметних зв'язків орієнтує викладача на забезпечення узгодженості навчальних програм з різних дисциплін, організацію спільної діяльності викладачів різних навчальних курсів, міжпредметне керівництво пізнавальною діяльністю студентів з метою їхнього професійного самовдосконалення (розвитку).

Принцип наступності між етапами діяльності викладача з реалізації системи психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку студентів-фахівців означає необхідний зв'язок, що реалізується за вертикаллю, що дозволяє виявити і теоретично осмислити причинність і необхідність як моменти загального зв'язку явищ та процесів реальності та єдність змістовного та процесуального. Як етапи діяльності викладача з реалізації системи психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку майбутніх фахівців із соціальної роботи ми розглядаємо пропедевтичний, основний та заключний етапи підготовки, в процесі якої відбувається розвиток готовності майбутніх спеціалістів до професійної діяльності [53].

Принцип додатковості розширює уявлення студента у тому, як цінності, що у об'єктивної ціннісної системі, можна реалізувати, тобто відбувається становлення в нього суб'єктивної ціннісної системи.

Студент стає суб'єктом діяльності, спрямованої на допомогу клієнтам. Як суб'єкт відтворює значні відносини, які мають практичну точку додатка – формування ціннісних підстав життєдіяльності клієнта.

Принцип свідомої, творчої активності та самостійності базується на загальнодидактичному принципі свідомості та активності у навчанні. Останній відбиває активну роль студента у педагогічному процесі, що означає спрямованість його активності й не так просте запам'ятовування і прояв уваги, як процес самостійного добування знань, тобто осмислення, засвоєння на понятійному рівні та володіння технологіями.

Наступні науковці П. І. Підкасистий та В. В. Воронов відзначають, що свідомість виявляється у усвідомленні студентами мети навчання, планування та організації ними своєї роботи, у вмінні перевірити себе, прояві інтересу до знань, умінні ставити проблеми та знаходити варіанти їх вирішення [50].

Таким чином, навчання ефективно тоді, коли студенти виявляють пізнавальну активність, є суб'єктами діяльності.

Принцип свідомої творчої активності та самостійності буде успішним, якщо: спиратися на інтереси студентів та одночасно формувати мотивацію їхнього професійного самовдосконалення; включати майбутніх спеціалістів у вирішення соціальних ситуацій у педагогічному процесі; використовувати методи активізації навчання: рольові ігри, круглі столи, дискусії та ін; стимулювати групові форми роботи у формуванні готовності до професійного самовдосконалення.

Відповідно до принципу суб'єктності, викладач максимально сприяє розвитку здатності студента усвідомлювати своє «Я», осмислювати свої дії, передбачати їх наслідки як для інших, так і для власної долі, оцінювати себе як суб'єкта знань, відносин, а також свій вибір. Викладач розкриває сутність дій та вчинків студента-фахівця та їх вплив на соціальну діяльність, показує студентам взаємозв'язок дій спеціаліста з поведінкою клієнта. Викладач допомагає майбутньому спеціалісту осмислено провадити свою діяльність [50].

Використовуючи принцип духовно-моральної орієнтації, викладач організує залучення студентів до цінностей загалом та цінностей, що

становлять їхню професійну діяльність. Він сприяє формуванню готовності до професійного самовдосконалення, пов'язаний з реалізацією духовно-моральних цінностей, ціннісних відносин з погляду його професійного розвитку. Цей принцип орієнтує викладача на організацію обміну цінностями між студентами в процесі аксіологічного спілкування, в рамках якого можливе реальне порозуміння, яке є професійною гнучкістю фахівця. Реалізація цього принципу здійснюється через різноманітні організаційні форми навчання студентів.

Сутність принципу рефлексивної спрямованості у тому, що рефлексивні процеси буквально пронизують діяльність соціального працівника і виявляються у процесі самоаналізу та самооцінки власної діяльності та самого себе як її суб'єкта

Рефлексія як інтелектуальний процес завжди особистісно зумовлена, це «своєрідний подвоєний процес дзеркального відображення індивідами один одного, взаємовідображення, змістом якого є суб'єктивне відтворення внутрішнього світу партнера по взаємодії, причому у цьому внутрішньому світі, у свою чергу, відображається внутрішній світ першого індивіда» [50].

Через оцінювання себе та іншого, своєї діяльності та діяльності іншого здійснюються моральна оцінка та самооцінка, тобто зв'язок принципу рефлексивної спрямованості та принципу ціннісної орієнтації. Рефлексія постає як здатність викладача та студента оцінювати себе, свої дії, клієнта та його дії, що веде до усвідомлення та розуміння його внутрішнього світу, дозволяє викладачеві здійснювати діяльність з формування готовності студентів до професійного розвитку.

Професійне самовдосконалення починає здійснюватися при співвіднесенні досягнутих результатів та початку діяльності. Це веде як зміну методів і засобів своєї діяльності, до руху думки. Осмислюючи свої знання та свій досвід, співвідносячи їх із досвідом інших, студент зумовлює розвиток свого розуміння, відносини та поведінки. Так відбувається духовно-моральний розвиток майбутнього фахівця.

Однією з умов реалізації принципу єдності теорії та практики є поєднання теоретичного навчання із практичною діяльністю. Відповідно до цього, особливу роль організації психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку майбутніх фахівців грає практика [50].

Методологічною основою принципу реальності є реалістична етика, в основі якої лежить принцип вірності дійсності, який включає і природний світ, і «другу природу», і суб'єкта, підлягає моральній оцінці, зокрема і щодо його професійного самовдосконалення.

Принцип реальності вимагає не обмежуватися завченими моральними нормами та принципами, але щоразу, здійснюючи вибір, напружувати всі сили власного розуму, прислухатися до голосу совісті, підкоряючись моральним нормам. Студент-фахівець як суб'єкт соціальної діяльності самостійно обирає моральні орієнтири. Принцип дійсності поєднується із принципом рефлексивності, тобто особистість самостійно розпізнає правильну мету та засоби її досягнення, що є однією з умов вибору, що здійснюється за участю рефлексії. Професійний розвиток майбутніх соціальних працівників має стати не абстрактним знанням, а реальністю, повсякденною поведінкою, що є принципом реальності [53].

В умовах психолого-педагогічного процесу, побудованого на принципі гуманізму, стає можливим повний розвиток студента, набуття і визначення ним самого себе. Реалізація принципу гуманізму дає змогу сформувати духовний внутрішній світ, сприяє реальному переходу до гуманістично орієнтованого ставлення студентів-фахівців до майбутніх клієнтів. Реалізація принципу гуманізму орієнтує викладача на розвиток людського в особистості студента, здатного до вільного вибору та відповідального за свої дії та вчинки [52].

У процесі формування готовності майбутнього фахівця до професійного розвитку важливий принцип порозуміння, оскільки порозуміння має стати популярним, тобто «людині наказується бути гідною»

Порозуміння виключає можливість байдужості, а інтерес до людини є причиною порозуміння. У підставах взаєморозуміння перебуває визнання суб'єктами значимості (цінності) одне одного.

Зміст готовності студентів до професійного розвитку – це зміст підготовки, який знаходиться у навчальних дисциплінах, що вивчаються студентами у ЗВО. Навчальні дисципліни, що у реалізації підготовки майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення, визначаються системою психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку студентів.

У кожній навчальній дисципліні реалізується те, що закладено, а кожна наступна дисципліна поглиблює, конкретизує, збагачує те, що було засвоєно (принцип міжпредметних зв'язків) [50].

Зміст підготовки реалізується діяльністю викладача та, як зазначає науковець В. В. Краєвський, науковий матеріал є засобом діяльності викладача вищого навчального закладу, засобом організації пізнавальної та практичної діяльності студентів.

У процесі навчальної діяльності майбутні соціальні працівники під керівництвом викладача навчають отримувати інформацію про досліджувані об'єкти, явища шляхом проведення спостережень, виконання різноманітних вимірювань, постановки експериментів та систематизації отриманих фактичних даних у вигляді таблиць, схем, графіків тощо. Студенти опановують методом узагальнення незалежних характеристик, що передбачає зіставлення та аналіз, що вимагає вміння аналізувати та робити висновки.

Науковці Е. Ф. Зеєр та І. В. Мешкова зазначають, що професійно-освітній простір особистості – це особливий соціокультурний феномен, що поєднує систему безперервної освіти та світ професій, у якому якісні позитивні зміни складових компонентів простору сприятимуть актуалізації та задоволенню потреби особистості у саморозвитку [50].

На сьогоднішній день розвиток концепції особистісно-орієнтованого навчання йде за чотирма основними напрямками, кожен з яких зорієнтовує увагу на різних аспектах [50].

Потреба такого оновлення фахової підготовки соціальних працівників зумовлена, з одного боку, перспективами розвитку, які означено в «Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року» в системі освіти та забезпечення розвитку освітнього і наукового простору. А з іншого боку, сучасний стан актуальних проблем розвитку суспільства, що представлено у «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», повинні знайти своє конкретне вирішення за умов нормативно-законодавчого відображення соціальних проблем різних категорій населення та сфер життєдіяльності суспільства, підготовленості фахівців соціальної сфери до пошуку альтернативних можливостей їх вирішення, розробки та впровадження інновацій соціальної роботи, залучення засобів вирішення конкретної проблематики. Так, постає проблема створення умов для повноцінного прояву інноваційного потенціалу майбутніх фахівців соціальної сфери з розв'язання соціальних проблем, що цілком залежить від системи фахової підготовки, оновлення змісту й механізмів реалізації процесу навчання відповідно до сучасних вимог та провідних тенденцій [38].

У сучасних наукових дослідженнях щодо тенденцій і перспектив розвитку різних сфер життєдіяльності суспільства, зокрема, державного управління, тенденції визначаються як стійкий напрям розвитку якогось явища або процесу (С. О. Кравченко), з позицій державної освітньої політики, як об'єктивно-суб'єктивні, внутрішньо-зовнішні фактори, що впливають на систему освіти і надають змогу розробляти та формувати освітню політику (Я. В. Мельнік) [38].

Стосовно підготовки фахівців соціальної сфери, тенденції у дослідженнях представлені як пріоритетні напрями розвитку професійної освіти, що обумовлені вимогами соціального суспільства і професійної

спільноти до професійного становлення особистості фахівця (І. А. Ларіонова), ключові напрями професійної освіти, які забезпечать успішне виконання завдань з формування фахівця з високим рівнем готовності до неперервної освіти (С. П. Архіпова), тенденції розвитку університетської системи освіти, що визначають якісну роботу Закладів Вищої Освіти у напрямі виробництва нових знань та технологій, збереження і відтворення культурної традиції, підготовки професійних кадрів, адаптованих до швидких змін у суспільстві (О. А. Дубасенюк), позитивні тенденції підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників, що забезпечать оновлення методичної системи практичного навчання на основі пошуку й упровадження найбільш ефективних інновацій у процес формування майбутнього фахівця (Л. І. Романовська). Але недостатньо розробленою залишається проблема узагальнення тенденцій підготовки соціальних працівників через виокремлення принципів та характеру їх впливу, в межах якого виявляється різноманітність і типізація шляхів розвитку підготовки в сучасних умовах [38].

Стрімкий розвиток фахової підготовки соціальних працівників, зростання значення соціальної роботи щодо подолання суспільних проблем та соціально небезпечних явищ, зумовлює потребу узагальнення тенденцій розвитку як соціальної роботи, так і фахової підготовки соціальних працівників щодо їх впливу на організаційні шляхи реалізації основних напрямів, умов та результатів оновлення змісту, форм та методів навчання [38].

Підготовка соціальних працівників в Україні (з 1990-х років ХХ ст.) набуває інтенсивного розвитку в умовах університетської освіти, яка змогла швидко реагувати на необхідність її здійснення, оскільки заснована на системах цінностей та культурі, сконцентрована на поєднанні традицій навчально-методичної та науково-дослідної діяльності [37]. Однак, становлення підготовки соціальних працівників відбувається майже одночасно зі становленням теорії та практики соціальної роботи в умовах

трансформації суспільства, проведення реформаційних заходів в системі соціального забезпечення, що була створена ще за радянських часів. Взаємозалежність процесу формування громадянського суспільства та процесу розбудови системи соціальної роботи як соціального явища пов'язана з характером та динамікою впливу передумов, тенденцій і особливостей оформлення соціальної роботи як професійної діяльності, окремого напрямку наукових досліджень та підготовки соціальних працівників [5].

У сучасних умовах для створення освітньої моделі підготовки соціальних працівників необхідно одночасно враховувати як світові тенденції розвитку освіти, що взаємопов'язані з процесами глобалізації, інтеграції у єдиний освітній простір, так і стрімкого розвитку технологій та інновацій в освіті та соціальній роботі, що зумовлюють постійне оновлення знань, навичок та умінь. Виявлення соціально-педагогічних ідей розвитку освіти, світових освітніх тенденцій та тенденцій університетської освіти надають нам змогу обґрунтувати наслідки їх впливу, можливість творчого застосування при організації підготовки соціальних працівників та оновлення її змісту. Для сучасного розгляду проблематики підготовки соціальних працівників властиве звернення до соціально-педагогічних ідей, які відбивають своєрідність конкретних соціально-педагогічних завдань, що забезпечують процес організованого процесу підготовки, становлення теоретичних засад для побудови адекватної моделі підготовки до професійної діяльності [38].

Зазначимо, що об'єктивними передумовами моделювання системи фахової підготовки соціальних працівників в Україні на етапі її становлення прийнято вважати такі як:

– «легалізація» соціальної роботи завдяки введенню професії «соціальний працівник» до кваліфікаційного довідника посад керівників, спеціалістів і службовців [34];

– розбудова мережі соціальних закладів, установ соціального обслуговування, центрів соціальних служб сім'ї, дітей та молоді, відродження благодійності та волонтерства, створення недержавних соціальних служб, громадських організацій, що потребували підтримки кваліфікованих соціальних працівників [56];

– підпорядкованість різним суб'єктам державної політики (станом на 2003 р.), а саме Міністерство праці та соціальної політики України, Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Державний центр соціальних служб для молоді, Служба у справах неповнолітніх [8];

– кадрове забезпечення недипломованими фахівцями, які пройшли курсову підготовку, дистанційне або прискорене навчання, що ініційовано й підтримано Міжнародними фондами та урядами інших країн [37];

– формування нормативно-законодавчої бази соціальної роботи (Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.), Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.) та організаційно-економічних заходів її реалізації, що стосується форм соціального забезпечення: пенсійне забезпечення, система грошової допомоги, адресна соціальна допомога, підвищення оплати праці відповідно до підвищення рівня прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати [4];

– розповсюдження закордонного досвіду соціальної роботи через створення Школи соціальної роботи НаУКМА та відкриття нової спеціальності 8.040202 «Соціальна робота» за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» (1999 р.) [43];

– розробка моделей підготовки соціальних працівників на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях «допрофесійний – молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст – магістр» на основі вивчення закордонного досвіду, який адаптовано до вітчизняних умов.

Об'єктивні передумови (на початку 90-х років ХХ століття і на початку ХХІ століття) мають значний вплив на всі подальші процеси, що характеризують періоди становлення та розвитку соціальної роботи і,

періоди здійснення підготовки соціальних працівників. Підготовка соціальних працівників в контексті її становлення характеризується певними етапами, що якісно відрізняються, по-перше, через визначення емпіричних основ підготовки соціальних працівників та викладання дисциплін соціально-практичного спрямування, по-друге, через визначення теоретичних засад підготовки соціальних працівників і теоретичних засад викладання дисциплін соціально-практичного спрямування; по-третє, через визначення актуальних проблем підготовки соціальних працівників і розв'язання протиріч, що відображають об'єктивні передумови та інноваційні освітні тенденції та їх характер впливу на підготовку соціальних працівників [38].

Тому, на підставі аналізу практичного досвіду, здійснення комплексного наукового аналізу, можемо визначити періоди підготовки, що були визначальними для її становлення та розвитку:

– *I період (1991р. – 2000 р.)* – відкриття нової для України спеціальності «Соціальна робота» за напрямом «Соціологія» та створення організаційних умов для забезпечення підготовки соціальних працівників; формується пропедевтична (за визначенням А. В. Фурмана) модель підготовки соціальних працівників;

– *II період (2001р. – 2010 р.)* – становлення спеціальності «Соціальна робота» за напрямом «Соціальне забезпечення» та створення організаційно-методичних умов для відповідності підготовки соціальних працівників рівням європейської освітньої системи зі збереженням структури вітчизняної системи професійної освіти «молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст – магістр»; формується інтегративна (за визначенням І. А. Ларіонової) модель підготовки соціальних працівників;

– *III період (2011р. – по теперішній час)* – остаточне становлення спеціальності «Соціальна робота» за напрямом «Соціальна робота» та створення організаційно-методичних умов для оновлення підготовки соціальних працівників відповідно до проблематики соціальної роботи,

методологічних досліджень соціальної роботи як науки, інноваційної педагогіки та соціальної інноватики; формується інноваційна підготовка соціальних працівників [38].

Реалізація «нових» механізмів і засобів організації і здійснення підготовки фахівців соціальної сфери характеризується низкою суперечностей, які зумовлено чинниками та тенденціями, що й визначають спрямування розвитку підготовки соціальних працівників. Можливість такої реалізації в межах взаємодії тенденцій передбачає розуміння методології соціальної педагогіки стосовно комплексного вивчення та системного розгляду будь-якого процесу або явища. На думку Сейко Н. А., складність побудови методології соціально-педагогічних досліджень полягає в тому, що не можливо в «чистому» вигляді використати методологічний апарат жодної з галузей знання, оскільки йдеться про міждисциплінарність наукових проблем [39]. Врахування того, що «методологія соціальної педагогіки внаслідок нетривалого часу її розробки знаходиться в стані становлення й видозмінюється в ході розвитку соціально-педагогічної науки» [39] здійснювати системний розгляд наукової проблеми, Сейко Н. А. пропонує, дотримуючи наступних положень [39]:

– вивчення еволюції явища, феномена, наукової проблеми (генеза розвитку ідей та принципів, структурних компонентів, структурної специфіки, системних характеристик);

– вивчення впливу від поєднання традицій і інновацій, оскільки «...традиції складають теоретичні засади, а інновації – постійно нарощувану основу цього феномена» [39].

– визначення тенденцій розвитку явища, феномену, наукової проблеми (зростання наукового інтересу до проблеми; вивчення зарубіжного досвіду; розвиток теоретичних засад; накопичення ознак системності; зміна напрямів діяльності відповідно до змін парадигм; зростання розуміння необхідності інформаційного забезпечення);

– визначення суперечностей розвитку явища, феномену, наукової проблеми (між потребами і характеристиками; між необхідністю розвитку і об'єктивними потребами реалізації, між реальним темпом розвитку та нормативно-правовою підтримкою);

– визначення передумов (соціокультурні, соціально-політичні, соціально-економічні та інші), що визначають сутність та особливості розвитку явища, феномену, наукової проблеми [38].

Вивчення процесу розвитку підготовки соціальних працівників як наукової проблеми в контексті методології соціально-педагогічних досліджень у такій логічній послідовності (передумови – суперечності – тенденції) надає нам можливість визначити перспективні напрями та специфічні закономірності розвитку цього процесу. Так, передумовами розвитку підготовки соціальних працівників виступає сукупність взаємопов'язаних зовнішніх та внутрішніх факторів, що характеризують проблему, і наявність яких сприяє виникненню та розвитку певного періоду становлення процесу підготовки соціальних працівників. Суперечності характеризують взаємодію різних аспектів підготовки, що мають невідповідність або непослідовність під впливом соціальних проблем, соціально небезпечних явищ, вимог соціальної роботи та вимог суспільства до соціального працівника. Тенденції підготовки соціальних працівників вказують на спрямованість основних шляхів щодо її становлення, розвитку та оновлення за сучасних умов. Тому нами було здійснено спробу охарактеризувати вплив тенденцій на характер розвитку підготовки соціальних працівників на певних періодах її становлення (Додаток А) [38].

Отже, проаналізувавши наявність взаємозв'язку та впливу тенденцій визначає подальше спрямування завдань розвитку підготовки, характер оновлення її змісту, форм та методів навчання майбутніх соціальних працівників. Тому, перехід існуючої системи підготовки соціальних працівників у якісно новий стан потребує реалізації певних завдань відповідно до світових, європейських і національних тенденцій соціальної

роботи та фахової підготовки соціальних працівників таких як:

- переоцінка традиційних чинників розвитку підготовки майбутніх соціальних працівників;
- переосмислення теорії та практики соціальної роботи як механізму позитивних змін у суспільстві;
- спрямованість програм підготовки на відповідність соціально-економічним, соціально-політичним і соціокультурним тенденціям та перспективам розвитку соціальної роботи;
- стрімке оновлення системи знань через перегляд змісту, форм та методів навчання соціальній роботі;
- створення умов для належного функціонування освітнього інноваційного середовища;
- сприяння вибору форм та методів підвищення кваліфікації викладачів дисциплін соціального спрямування [38].

Визначено організаційні напрями реалізації оновлення підготовки соціальних працівників за такими критеріями: підвищення якості навчання (моделювання, прогнозування та стратегія розвитку освітнього інноваційного середовища, науково-методичний та управлінський супровід навчального процесу за новітніми досягненнями педагогічної науки); інноваційність змісту, форм та методів навчання (впровадження навчальних програм, орієнтованих на інноваційні методи в системі освіти та соціальної роботи; впровадження нових організаційних форм навчальної та позанавчальної діяльності студентів), інтеграція та партнерство (залучення державних та недержавних закладів до співпраці; заохочення творчих ініціатив, науково-дослідної діяльності; просування проектів та ініціатив); відповідність викладачів сучасним вимогам (створення умов для підвищення кваліфікації, надання можливості вибору змісту та форм проходження кваліфікації) [38].

Отже, суттєвим висновком стає можливість пошуку сукупних умов для реалізації оновлення підготовки соціальних працівників (нормативно-

правові, навчально-методичні, соціально-педагогічні, психолого-педагогічні, організаційно-управлінські акти), які повинні створити належне функціонування освітнього інноваційного середовища.

1.2. Соціальний працівник та його професійна ідеологія

Соціальний працівник – це особа, яка надає консультації іншим людям, але при цьому сама не забуває про безперервнення удосконалення себе.

Соціальна робота є складним процесом, що вимагає міцних знань соціології, психології, педагогіки, медицини, правознавства, економіки, теорії управління та інших галузей, її ефективність значною мірою залежить від самого соціального працівника, його вмінь, досвіду, особистих якостей. Офіційне введення цієї професії в Україні (як і в колишньому СРСР у цілому) відбулося весною 1991 року. Ініціатором його виступив тимчасовий науково-дослідний колектив (ТНДК) «Школа-мікрорайон» у Донбасі [45].

Цей колектив було створено для апробування нових підходів до виховної роботи за місцем проживання. У країні все більшої підтримки набуває концепція соціального виховання – педагогічно орієнтованої і доцільної системи подання допомоги особистості дитини в оптимальній реалізації здібностей і можливостей у суспільстві. Здійснюється вона на всіх етапах, у різних сферах мікросередовища особистості, з повноцінним використанням потенціалу кожного суб'єкта виховного процесу, включаючи й саму дитину.

За умов нашого недавнього минулого система шкільної освіти та виховання була орієнтована на підготовку слухняних виконавців, об'єктів зовнішнього впливу. Нині конче потрібне виховання вільної, творчої та відповідальної особи, здатної витримати конкуренцію, утвердитися і свідомо, активно діяти в динамічному, суперечливому суспільстві.

Відоме на Заході під різними назвами (соціальне, громадянське, гігієнічне, моральне та ін.), воно має за мету сприяти власному благополуччю

дитини, органічною частиною якого є турбота про благополуччя інших людей. Тобто це альтруїстичне виховання за своїм спрямуванням. Його першочергове завдання – сформувати у дітей сукупність найважливіших бажань, які відповідають тим соціальним цінностям, що мають стати їхніми особистими цінностями. Необхідність такого виховання очевидна і в нашій країні. Його дієвим механізмом може стати соціальна робота серед батьків та дітей [45].

Посада соціального працівника передбачає собою ряд обов'язків, які має виконувати спеціаліст у даній сфері. Основні з них такі:

- володіти основами пенсійної справи, соціального захисту сімей з дітьми, інвалідів, одиноких та інших соціально незахищених громадян;

- виявляти на підприємствах, в мікрорайонах, селах сім'ї окремих осіб, які потребують соціально-медичну, юридичну, психолого-педагогічну, матеріальну й іншу допомогу, охорону морального, фізичного і психічного здоров'я;

- встановлювати причини виникаючих у них труднощів, конфліктних ситуацій, в т.ч. за місцем роботи, навчання і т.д., допомагати їм у розв'язанні існуючих проблем, працевлаштуванні, соціальному захисті;

- сприяти інтеграції діяльності різних державних і громадських організацій та установ по наданню необхідної соціально-економічної допомоги населенню;

- проводити психолого-педагогічні та юридичні консультації з питань сім'ї і шлюбу, виховну роботу серед дітей, схильних до правопорушень;

- надавати допомогу в укладанні угод про надомну працю батькам що мають неповнолітніх дітей, інвалідам, пенсіонерам;

- виявляти і надавати підтримку дітям та дорослим, яким потрібна опіка і піклування, влаштування в лікувальні й учбово-виховні заклади, матеріальна, соціально-побутова та інша допомога;

- організовувати громадський захист неповнолітніх правопорушників при необхідності – брати в ньому особисту участь;

– сприяти створенню і діяльності центрів соціальної служби для молоді, допомоги сім'ї (всиновлення, опікунство, піклування), юнацьких, підліткових, дитячих об'єднань, асоціацій, клубів за інтересами;

– допомагати організації і виховній діяльності інтернатів, притулків для інвалідів, людей похилого віку, бездомним та ін.;

– брати участь в роботі по соціальній адаптації і реабілітації осіб, які повернулися з спеціальних навчально-виховних установ і місць позбавлення волі, розв'язанні інших гострих соціальних проблем [45].

Фахівець із соціальної роботи надає та організує матеріально-побутову допомогу та морально-правову підтримку інвалідам, саодиноким людям похилого віку, багатодітним матерям, дітям-сиротам, особам, які страждають на тяжкі недуги, алкогoлікам та наркоманам, а також іншим бідуючим громадянам, які перебувають у зв'язку з екологічними катастрофами, міжнаціональними конфліктами та війнами, втратою близьких, сім'ї, житла, роботи, віри у свої сили та майбутнє [45].

У компетентність фахівця входить також, виявляти громадян, які потребують соціальних послуг, визначає характер та обсяг необхідної допомоги (ремонт житла, забезпечення паливом, одягом, продуктами тощо), а також сприяє госпіталізації до лікувальних закладів, прийняття на обслуговування нестационарними та стационарними установами органів соціальної захисту населення, консультує з питань отримання додаткових пільг та переваг. Проводить роботу у неблагополучних сім'ях. Розробляє програму реабілітаційних заходів. Бере участь в оформленні необхідних документів, домагається прийняття рішень, що відповідають закону, в офіційних інстанціях. Координує зусилля різних державних та громадських структур [45].

Прагне максимально наблизити спосіб життя своїх підопічних до звичайних для здорових та благополучних людей умов та норм. З цією метою приділяє особливу увагу з'ясовуванню бажань та можливостей участі

людини у посильній праці за наявною професією або готовністю до професійної перепідготовки, підвищення кваліфікації.

Соціальний працівник за вказівкою спеціаліста із соціальної роботи виконує технічні функції: покупку та доставку продуктів, ліків, доставку речей у пральню, хімчистку, надання долікарської допомоги (вимірювання температури, накладання гірчичників тощо), а також сприяння у проведенні прибирань приміщень, прийом їжі, обробці присадибної ділянки тощо. За необхідності бере він частина цих функцій. Працює з людьми, проводить бесіди, спостереження за життям та побутом своїх підопічних.

Праця спеціаліста із соціальної роботи тарифікується за 7-11 розрядом, соціального працівника – по 3-5 розряду. Спеціаліст із соціальної роботи може бути призначений (обраний) на керівну посаду директора або заступника директора будинку-інтернату для людей похилого віку та інвалідів з тарифікацією по 15-18 розряду [45].

Праця зазначених працівників може бути спеціалізована за віковими, соціальними, медичними критеріями (обслуговування дітей та підлітків, літніх людей, безробітних, безхатченків, сліпих, глухих тощо).

Можлива організація недержавних структур соціально-реабілітаційної та трудової спрямованості, що функціонує на госпрозрахунковій та спонсорській основі.

Для справжнього професіонала соціальний працівник має мати професійні знання і вміння. Необхідна поінформованість у соціально-гуманітарних та моральних питаннях, виявляти інтерес до питань етики, права, соціології, медицини, економіки, профконсультації, працевлаштування.

Повинен володіти такими якостями як:

- порядність, чесність та безкорисливість;
- високий рівень емпатії;
- цілеспрямованість;
- сильна воля;

- працьовитість;
- спостережливість,
- емоційно-вольова стійкість;
- спокійний та приємний тембр голосу.

Також, соціальним працівником не може працювати людина, яка має певні медичні протипоказання. Робота не рекомендується людям, які страждають на:

- захворюваннями серцево-судинної системи,
- нервово-психічними захворюваннями;
- іншими недугами, що знижують загальну працездатність та рівноваженість у спілкуванні, вчинках тощо.

Стосовно професії, то соціальний працівник може бути та працювати: вихователем у гуртожитку, школі-інтернаті, обслуговуючий персонал у лікарнях, викладацька робота.

Щодо навчання, то воно здійснюється у вузах, соціальних працівників – у середніх спеціальних навчальних закладах [45].

Кожен спеціаліст у даній сфері має підпорядковуватись правилами, які прописані, та відображаються у постановах щодо даної професії.

Загалом, процесуальна система професійної підготовки студентів до соціальної роботи спирається на науково-методичне обґрунтування необхідного забезпечення навчального процесу у вищій школі з урахуванням потреб соціальної практики та професійної компетентності майбутнього спеціаліста. Про їх сформованість можна вести мову лише за умови виявлення критеріїв, показників, рівнів професійної готовності, а також здійснення моделювання такого процесу, в основу якого закладена проблемно-модульна організація освіти соціального працівника [19].

Визначення професійної компетентності та готовності студентів до соціальної роботи з різними категоріями населення підкреслює необхідність не лише системної єдності, цілісності розвитку особистості і діяльності, але їм відводиться певна роль у досягненні професіоналізму, майстерності [19].

Виходячи з того, що компетентність, як правило, співвідноситься з конкретним видом діяльності, то сьогодні в науковій літературі описуються її різні види: соціальна, психологічна і соціально-психологічна компетентність комунікативна компетентність, правова, психологічна і педагогічна компетентність [21]. Кожен із перерахованих видів компетентності має свої особливості саме завдяки специфіці виконуваної діяльності. Проте в їх структурі виявляються об'єктивно необхідні елементи. Під час розгляду різних видів компетентності науковці, як правило, включають у їх структуру знання, уміння і навички. І хоч такий підхід, на перший погляд є дещо спрощеним, зате він забезпечує доступність експериментальної перевірки сформованості компетентності, визначення рівня професійної компетентності, що лежить в основі визначення готовності студентів до професійної діяльності, а також практичне підтвердження теоретичних положень [31].

Таким чином, названі складові, можна вважати основою будь-якого виду компетентності і, зокрема, професійної компетентності. Оскільки будь-який вид діяльності має свою особливість, то кожна професія прагне окреслити коло питань, що відносяться до її професійної компетенції. Тому, у більшості країн зміст професійної компетентності соціального працівника включає як рівні базової і спеціальної освіти, так і уміння акумулювати широкий досвід у практичній діяльності, формування професійних умінь і навичок. При цьому практичному навчанню приділяється особлива увага, а компетентність студента оцінюють за шістьма критеріями:

- комунікабельність;
- уміння захищати права клієнтів;
- уміння оцінювати і планувати соціальну ситуацію;
- уміння включатись у ситуацію і допомагати клієнту вийти з кризового стану;
- уміння працювати в команді;

- бажання підвищувати професійну компетентність.

Безперечно, представлені варіанти компетентності відображають чимало професійних умінь, що необхідні соціальному працівникові для здійснення ним своєї професійної діяльності.

Різноманітні професійні вимоги до спеціаліста з соціальної роботи впливають з таких його головних функцій: діагностична, прогностична, правозахисна, організаційна, посередницька, попереджувально-профілактична, охоронно-захисна, соціально-медична, соціально-педагогічна, технологічна, соціально-побутова і комунікативна, допомоги і підтримки, медико-гігієнічні, аналітично-оцінювальна [45].

Соціальний працівник у своїй сфері має виконувати функції. Головні функції спеціаліста з соціальної роботи. Отож, розглянемо деякі функції детальніше.

Діагностична функція пов'язана з визначенням клієнта (об'єкта уваги), сім'ї, оточення, психологічних особливостей людини. Соціальний працівник здійснює діагностику певного типу сімей з метою надання їм соціальної, соціально-психологічної допомоги, виявляють коло спілкування клієнта, суть і причини його проблем (соціальних, особистих, міжособистісних, внутрісімейних труднощів і конфліктів) з метою створення умов для їх вирішення. На основі виявлених особливостей і будується діяльність соціального працівника [19].

Прогностична функція передбачає участь спеціаліста у прогнозуванні і проектуванні процесу життєдіяльності конкретної особи, групи людей, громади. На основі визначення цілей і завдань соціальної роботи з клієнтом соціальний працівник розробляє програму особистісного розвитку кожного, створення можливих умов для вирішення проблем, прогнозує результати, розробляє зміст, методи і форми роботи з клієнтом, групою, громадою з метою досягнення цих результатів. Соціальний працівник допомагає клієнтам бачити і прогнозувати можливість саморозвитку, самопомоги, навчає їх таким умінням [19].

Організаційна функція передбачає організацію соціальної роботи з клієнтом, групою, громадою, створює умови для продуктивної спільної діяльності, організовує дозвілля, розробляє програми включення клієнтів у трудову діяльність за можливими чи вибраними видами, залучаючи до здійснення цієї діяльності установи, організації, підприємства. Стимулює включення клієнтів у групи допомоги іншим і самопомоги, виступає в ролі ініціатора й організатора різних форм роботи у соціальній сфері, у які активно залучаються добровольці [19].

Комунікативна функція забезпечує налагодження взаємодії особистості, соціальної групи, які виступають клієнтами державних і недержавних організацій, волонтерів, спонсорів, соціальних партнерів [19].

Посередницька функція реалізується завдяки діяльності соціального працівника, котрий здійснює зв'язки між клієнтом, групою і громадою та різними організаціями, установами, фондами, різними соціальними структурами. Фахівець володіє банком інформаційно світових, психологічних і соціальних послуг, що надаються соціумом, виступає у ролі посередника між клієнтом, групою, громадою і психологами, медиками, юристами, соціальними консультантами. Соціальний працівник погоджує свою діяльність у сфері соціальних послуг і допомоги з установами соціального забезпечення, благодійними фондами, добродійними організаціями тощо [19].

Попереджувально-профілактична функція. Соціальний працівник враховує і приводить у дію соціально-правові, юридичні, психологічні механізми попередження і подолання негативних впливів у поведінці як дітей, так і дорослих. Він проводить профілактику правопорушень, конфліктів, побутового правопорушення, алкоголізму, вживання і торгівлі наркотичних речовин; виявляє людей схильних до девіантної поведінки у побуті, в колективі, проводить з ними профілактичну й реабілітаційну роботу, залучаючи при потребі спеціалістів різного профілю [19].

Охоронно-захисна функція. Соціальний працівник використовує

наявний арсенал правових норм для захисту прав та інтересів окремих людей, груп, спільноти, інформує клієнтів як про вітчизняні закони й законодавчі акти, так і про міжнародні документи щодо захисту прав людини [19].

Функція допомоги і підтримки (або соціально-терапевтична). Соціальний працівник організовує разом з клієнтом простір взаємодії з приводу проблем, що у нього з'являються, чи труднощів, надають допомогу у вирішенні особистих проблем, здійснюють підтримку за умови появи особистих проблем у різної категорії населення. Сприяють створенню сфери особистого благополуччя, умови для саморозвитку, саморегуляції, саморозуміння власних проблем, доцільної й ефективної життєдіяльності людей; спеціаліст веде, при потребі, консультування, володіє елементами психолого-педагогічної терапії [19].

Медико-гігієнічні функції реалізуються, якщо соціальний працівник здійснює патронаж над хворими чи людьми, котрі потребують певного догляду. При цьому має бути готовий доглядати людину індивідуально, надавати першу медичну допомогу, володіти навичками виконання нескладних медичних процедур [19].

Аналітико-оцінювальна функція потребує від соціального працівника володіння навичками аналізу, усвідомлення ходу й результатів своєї діяльності у сфері соціальної роботи, уміннями виявляти в ній позитивні й негативні аспекти, порівнювати досягнуті результати з визначеними цілями й завданнями, реально усвідомлювати свої професійні можливості й у зв'язку з цим будувати програму подальшого професійного розвитку. Соціальний працівник бере участь у методичній роботі, вивчає позитивний досвід соціальної роботи, здійснюючи узагальнення власного досвіду, систематично підвищує свою кваліфікацію і професіоналізм [19].

Варто зазначити, що в реальній практичній діяльності соціального працівника названі функції проявляються у тісному взаємозв'язку, переплітаються і доповнюють одна одну, а разом взяті вони дозволяють

мати повне уявлення про характер діяльності спеціаліста цієї галузі, про її напрямки. Цілком закономірно, що якісне виконання названих функцій потребує від соціального працівника серйозної педагогічної, психологічної, соціологічної підготовки, можна сказати, що він по суті у своїй роботі інтегрує діяльність і соціолога, і педагога, і психолога, і соціального працівника у взаємодії з клієнтом [19].

Соціальний працівник реалізує названі функції не лише у роботі з окремим клієнтом, а й у роботі з сім'єю, певною соціальною групою, громадами за місцем проживання, національних меншин, з певними категоріями людей у закладах інтернатного типу, лікарнях, центрах реабілітації, у притулках і відділеннях соціальної допомоги тощо [19].

Якщо вести мову про особистісний аспект майбутньої діяльності соціального працівника, то він передбачає розкриття можливостей суб'єкта, формування його мотивів, інтересів, професійно-особистісних якостей у процесі цілеспрямованої взаємодії на рівні «педагог-студент», враховуючи, що соціальний працівник має працювати в системі «людина-людина», то при цьому більші вимоги ставляться до професійно-особистісних якостей.

Враховуючи наявні позиції при розгляді особистісно-професійних якостей спеціалістів, опираючись на наші дослідження, ми зробили спробу окреслити сукупність особистісно-професійних якостей соціального працівника, спеціаліста, котрий працює у сфері соціальної допомоги і підтримки населення різних категорій. Це дозволило нам визначити три основні блоки особистісно-професійних якостей соціального працівника: ставлення до людей, ставлення до професійної справи, ставлення до самого себе [19].

Усі особистісні якості загалом можна охарактеризувати як прояв гуманістичного ставлення до людей: гуманізм, повага до людини, почуття співпереживання і милосердя, доброта, чутливість, здатність відгукуватись на чужі болі і проблеми, бажання допомогти іншій людині, прагнення до взаємодії, співпраці, інтерес до внутрішнього світу людини,

симпатія, альтруїзм, комунікабельність, естравертність, довір'я і відкритість у спілкування, тактовність і делікатність, порядність, чесність, висока моральність тощо. Названі якості в тому чи іншому поєднанні у Міжнародному кодексі соціального працівника [19].

Друга складова – ставлення до самого себе – називається значно рідше. На нашу думку, ставлення людини до самої себе є надзвичайно важливим індикатором його уміння вирішувати проблеми інших як свої власні. Адже людина, котра не здібна зрозуміти саму себе, не зрозуміє й іншого, а не вміючи вирішити свої проблеми, не зможе допомогти ближньому [19].

Безперечно, ця група складається з якостей досить різноманітних, різнозначних, різнорівневих і часто не пов'язаних між собою. До них можна віднести: самоповагу, самолюбство, впевненість у собі, вимогливість до себе, адекватність самооцінки, самокритичність, само актуалізація самоконцентрація та ін. Названі якості особливо виразно відображають сутність «Я – концепція» соціального працівника, яка передбачає позитивне самоставлення, позитивну самооцінку, а також позитивне очікування з боку партнера у міжособистісному спілкуванні. На основі відносно стійкої системи уявлення про самого себе соціальний працівник повинен моделювати свою взаємодію з іншими людьми [19].

Наступний блок якостей – це ставлення соціального працівника до професійної справи. Серед них можна назвати: інтерес до професії, працездатність, ініціативність, наполегливість у досягненні мети, відповідальність за розпочату справу, терпіння і терпимість у взаємодії, у пошуках механізмів вирішення проблеми, готовність до психологічного дискомфорту, збереження емоційної стабільності, почуття професійного обов'язку та ін. Слід зазначити, що кожний із блоків професійно важливих особистісних якостей не є однорідним психологічним утворенням, а швидше є зібраним макетом відносно незалежних один від одного психологічних характеристик. Причому значення кожної із них для

успішного виконання соціальної роботи з клієнтами може бути також різним. Окрім того, чимало особистісно-професійних якостей з успіхом постійно розвиваються в міру того, як фахівець оволодіває спеціальністю, або ж компенсуються стилем діяльності, відображаючи неповторність професіоналізму соціального працівника [19].

В результаті вивчення наукових проблем і проблеми діагностики щодо відбору спеціалістів для соціальної сфери весь перелік особистісно-професійних якостей можна поділити на чотири групи:

- 1) якості, що розвиваються і компенсуються;
- 2) якості, що розвиваються, але не компенсуються;
- 3) якості, що важко розвиваються у зрілому віці, але не компенсуються;
- 4) якості, що розвиваються з великими труднощами і досить погано компенсуються.

Названі вище характеристики можуть означити як «психологічну схильність до цієї професії», і саме вони, на нашу думку, повинні стати критерієм діагностування при відборі майбутніх соціальних працівників [19].

Що ж стосується третього блоку моделі – **предметний, змістовий аспект діяльності соціального працівника**, то слід сказати, що для нього притаманне повне узагальнення професійних знань, міра їх переходу від кількісних показників (відомості про явища, факти, об'єкти, процеси) до якісних (відомості про принципи, методи, методології). Якщо кількісний показник визнає широту знань, то якісний показник – це глибина проникнення у сутність явища чи об'єкта, які пізнаються [19].

Зважаючи на позиції численних шкіл соціальної роботи як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (О. Бочарової, І. Григи, А. Капської, Н. Комарової, В. Полтавця та ін.), ми визначили такі групи професійно-педагогічних знань, які найбільш адекватно відображають сутність потреб формування професійної компетентності соціального працівника: *методологічні*,

теоретичні, методичні, технологічні. Причому, слід зазначити, що ми виокремлюємо специфічні, які стосуються саме спеціаліста соціальної сфери, маючи на увазі, що ці знання спираються на базові, фундаментальні: філософські, культурологічні, соціально-психологічні, педагогічні, отримані у процесі загальної професійної підготовки (це питання досить ґрунтовно розкрито у дослідженнях, які стосуються проблем вищої школи) [19].

Так, *методологічні знання* передбачають володіння знаннями загальних принципів вивчення педагогічних явищ, закономірностей впливу на особистість об'єктивних і суб'єктивних чинників, навчання і виховання, факторів соціального становлення особистості [19].

Теоретичні знання включають знання змісту всіх компонентів діяльності у сфері соціального захисту і підтримки клієнта, цілі і завдання соціальної роботи, сучасні дослідження з означеної галузі, знання індивідуальних і вікових особливостей клієнтів, знання шляхів розв'язання конфліктів, організації і здійснення соціальної, психолого-педагогічної допомоги клієнту, окремій групі чи громаді [19].

Група *методичних знань* включає знання стосовно ідеального проектування, конструювання діяльності фахівця у соціальній сфері, знання прийомів і засобів соціально-педагогічного чи психологічного впливу на особистість, знання змісту, методів, форморганізації соціальної підтримки і допомоги [19].

Що стосується *технологічних знань*, то вони передбачають такі як знання конкретних шляхів, прийомів соціально-психологічного, педагогічного впливу в окремих соціальних ситуаціях і в конкретному середовищі [19].

Ефективність соціальної роботи сьогодні, залежить від визначення і усвідомлення таких закономірностей:

- тенденцій життєдіяльності особи чи соціальної групи;
- особливостей їх соціального досвіду;
- адекватності щодо постановки соціального діагнозу;

- добору адекватних шляхів, методів і засобів розв'язання проблеми;
- визначення критеріїв і механізмів оцінки процесу та результатів соціальної роботи [19].

Сукупність цих закономірностей потребує визначення факторів, що характеризують специфіку сучасних технологій соціальної роботи, володіння якими свідчить про сформованість професійної компетентності. До них слід віднести:

- *динамічність* (гнучкість), яка проявляється у постійній зміні змісту та формі роботи;
- *неперервність*, що визначається потребою постійної підтримки контакту з клієнтом;
- *циклічність*, тобто стереотипне, закономірне повторення етапів, операцій;
- *дискретність* соціальної роботи як технологічного процесу, яка проявляється у нерівномірному ступені впливу на клієнта на різних етапах діяльності [19].

Все це загалом дозволяє стверджувати, що наукові знання (як фундамент професійної готовності) лише тоді мають цінність, коли спеціаліст володіє вказаними вміннями під час здійснення своєї професійної діяльності [19].

Провідним показником, що характеризує сучасного професіонала, декларується його готовність активно включатися до різних соціальних відносин, що забезпечують ефективне досягнення результатів у здійснюваній ним професійній діяльності. Цей показник є принципово значущим, наприклад, для соціального працівника, діяльність якого спрямована на надання професійної допомоги людині, яка зустрілася з проблемною життєвою ситуацією, шляхи подолання якої самотійно їй не представляється можливим. Конструктивне вирішення складних життєвих проблем, незалежно від їх генези, що звернувся за допомогою представника тієї чи іншої групи населення, полягає у наданні соціальним працівником

сприяння людині, яка відчуває життєві труднощі, сприймати себе як повноцінного суб'єкта соціальних відносин [57].

Досить багато визначень є щодо соціальної роботи, та компетенції спеціаліста із соціальної роботи. Так, у 2016 році члени предметної групи «Соціальна робота» проекту «Tuning Russia» (І. Д. Лельчицький, І. В. Наместнікова, О. В. Солодянкіна, Є. Г. Студенова, В. А. Фірсов, В. А. Фокін, В. К. Шаповалов) дали таке визначення: «соціальна робота – як професія сприяє збереженню, відтворенню та інтеграції людського капіталу в систему змінних суспільних відносин та соціальних структур суспільства за допомогою практичної діяльності в соціальних установах, сприяє активізації самоврядування вільних індивідів та їх організацій, ... індивідуальному та колективному благополуччю, захищає інтереси окремих людей, груп та спільнот з урахуванням культурної єдності та різноманіття, протидіє процесу маргіналізації населення». Щоб ефективно та грамотно надавати цю допомогу, спеціаліст соціальної сфери повинен володіти досить великим набором компетенцій, який крім професійних характеристик включає і соціальну складову, що забезпечує особистісну комфортність, професійну ефективність та соціальну затребуваність у всіх сферах життєдіяльності людини, що дозволяє оптимізувати її емоційний стан та в цілому відносини із соціумом. Цей висновок обґрунтовується тим, що саме соціальний працівник як фахівець, який надає допомогу у важких життєвих ситуаціях, здійснюючи свої професійні функції, сам має бути соціально успішною особистістю, активною та мобільною людиною, здатною до творчого зростання та самовдосконалення, постійного оновлення своїх особистісних ресурсів [57].

Соціальний працівник грає активну роль у структуруванні, програмуванні та координації дій різних систем соціальної допомоги населенню. Він дуже впливає на особистість і групу людей. При цьому власне на людину впливають як слова соціального працівника, його переконання, а й його особисті якості. У цьому контексті формування та

розвитку соціальної компетентності в соціального працівника одна із значних чинників успішності сучасної практики соціальної роботи [57].

Обґрунтовуючи актуальність соціальної компетентності соціального працівника, необхідно вказати на те, що сучасна концепція вищої освіти переносить сьогодні акцент з вузькопрофесійного підходу у підготовці спеціалістів на багатосторонній інтелектуально-духовний розвиток особистості учня, його самореалізацію як у соціальній, так і професійній сфері на основі успішної соціалізації та сформованої соціальної компетентності.

Так, на думку активного діяча щодо впровадження компетентнісного підходу в систему європейської освіти Р. Марра, «якщо раніше провідне місце у підготовці спеціаліста займала професійна компетентність, то тепер поряд з нею таке ж, якщо не більше, значення мають особистісна та соціальна компетентність».

Цей висновок підтверджує той факт, що західноєвропейська вища школа сьогодні при оцінці якості освіти орієнтована на формування радше особистісної та соціальної, ніж професійної компетентності.

Зараз дійсний професіонал повинен мати не тільки професійні знання та навички, але й бути більш широко освіченим фахівцем, здатним до різнобічного цілісного бачення та аналізу складних проблем суспільства, а значить, здатним до пошуку нових рішень нагальних проблем. Знання та вміння ефективно справлятися зі своїми проблемами, здатності адаптуватися до умов, що змінилися, спочатку допомогти самому собі, навчитися бути щасливим є запорукою того, що фахівець зможе надавати допомогу й іншим людям [57].

У доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI ст. «Освіта: прихований скарб» Жак Делор сформулював «Чотири стовпи», на яких ґрунтується освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити, чим визначив, по суті, основні глобальні компетентності. Так, згідно з Жаком Делором, одна з них свідчить:

«навчитися робити, аби набути не тільки професійну кваліфікацію, а й у ширшому сенсі компетентність, яка дає можливість справлятися з різними численними ситуаціями та працювати у групі» [57].

Розробниками загальноєвропейського проекту, у змісті компетентностей включені компоненти, у структурі яких можна побачити також важливість соціальної складової будь-якого професіонала (комунікабельність, загальноінженерна культура та емоційно-вольова стабільність, здатність до творчості, евристичність, когнітивна грамотність – практицизм, методичність, навченість тощо). І тут також можна констатувати звернення авторів саме до соціальної компетентності.

Розуміння сутності соціальної компетентності у професійної діяльності соціального працівника вимагає осмислення даного феномена історія наукової думки. Так, проблема соціальної компетентності розглядалася усіма філософськими та педагогічними течіями нового часу. Еге. Дюркгейм зазначав, що велику роль особистісному розумінні сенсу «Я – компетентний» грають особливості конкретної стадії, яку переживає людство. В. Дільтей писав, що вплив цивілізації завжди опосередкований особистісним пізнавальним успіхом людини у пізнанні духовних зв'язків буття з вічними законами, що визначають спрямованість самовираження людини. На думку Е. Шпрангера, компетентність – здійснення людиною пошуку соціального місця. Причому соціальна типологія (економіст, політик, священник, теоретик), на його думку, пов'язана з природною типологією людини [57].

Соціальна значимість компетентної особистості різних видах діяльності у вітчизняній педагогіці і соціоніці.

Розглянемо визначення науковців про соціальну компетентність соціального працівника.

У вітчизняній науковій літературі термін «соціальна компетентність» використовується досить рідко. Близькими за значенням, але не тотожними йому є поняття «соціально-психологічна компетентність», «комунікативна

компетентність», «міжособистісна компетентність», «особистісно-професійна компетентність». Як правило, у різних словниках ці терміни наводяться як синонімічні. Використовуючи термін «соціальна компетентність», автори тлумачать його у сенсі оволодіння навичками спілкування.

У сучасній соціології компетентність сприймається як атрибут професіоналізму. Поняття «соціальна компетентність» у вітчизняній науці вперше було вжито у спільній публікації О. П. Ветошкіна та С. З. Гончарова. Соціальна компетентність трактується даними авторами як «розуміння цільового призначення соціальних інститутів, норм, відносин та вміння особисто здійснювати соціальні технології». Під соціальними технологіями розуміються, по-перше, способи застосування теоретичних висновків тієї чи іншої науки у вирішенні практичних завдань, пов'язаних із функціонуванням та вдосконаленням соціальних об'єктів; по-друге, сукупність прийомів, методів та впливів, що застосовуються для досягнення поставлених цілей у процесі соціального розвитку, вирішення тих чи інших соціальних проблем [57].

У психології соціальна компетентність переважно співвідноситься з поняттям «впевненість у собі». Науковець І. А. Зимова наводить приклади такого ототожнення, у результаті соціальна компетентність сприймається як наявність упевненого поведінки, у якому різні навички у сфері відносин із людьми автоматизувалися і дають можливість гнучко змінювати свою поведінку залежно від ситуації (Г. І. Сівкова); як результат особливого стилю впевненої поведінки, при якому навички впевненості автоматизовані та дають можливість гнучко змінювати стратегію та плани поведінки з урахуванням вузького (особливості соціальної ситуації) та широкого (соціальні норми та умови) контексту.

При цьому, як підкреслюють багато дослідників, соціальна компетентність проявляється у здатності працювати в команді, у комунікабельності, у вирішенні конфліктів, у витривалості тощо. Тут

важливо відзначити зв'язок професійних та соціальних компетенцій.

Відповідно до В. І. Байденко, «до переліку потрібних роботодавцями соціальних компетенцій входять, наприклад: комунікативність (чуйність у спілкуванні, структурованість мови, переконливість аргументації, поводження з запереченнями тощо); здатність працювати у команді; вміння наочно та переконливо проводити презентацію своїх ідей; готовність до нестандартних, креативних рішень; навички самоорганізації; гнучкість щодо нових вимог і змін; витривалість та цілеспрямованість» [57].

В інших авторів зустрічається розуміння соціальної компетентності як «рівня розвитку соціальної дійсності». На думку Г. Е. Білицькій, «соціальна компетентність – нове поняття, що концептуалізує вищий рівень соціальної активності особистості – освоєння та розвитку соціальної дійсності, досягається у процесі діяльності, поведінки, спілкування, споглядання тощо. завдяки гармонізації усвідомлення соціальних проблем та ціннісних орієнтацій».

Науковець О. П. Миколаїв вважає, що суттєвою стороною соціальної компетентності є моральна та правова зрілість особистості.

У науковій роботі О. В. Коблянській «Психологічні аспекти соціальної компетентності» подано короткий огляд основних визначень соціальної компетентності. Цікавими є такі авторські інтерпретації деяких найбільш типових з цих визначень. Так, педагоги пропонують розглядати соціальну компетентність як здатність індивіда ефективно та адекватно вирішувати різні проблемні ситуації, з якими він стикається.

У свою чергу педагоги оцінюють соціальну компетентність як повсякденну ефективність індивіда у взаємодії зі своїм оточенням. Стверджують, що соціальна компетентність може бути розглянута як досягнення відповідних соціальних цілей у специфічних соціальних умовах з використанням відповідних засобів, досягаючи при цьому позитивних зрушень у розвитку.

Багато педагогів вважають, що соціальна компетентність – це

здатність використовувати ресурси соціального оточення та особистісні ресурси з метою досягнення добрих результатів у розвитку. Різні трактування розглянутої дефініції можна прокоментувати твердженням С. О. Андреева, який вважає, що кількість таких визначень завжди відповідатиме тому, скільки дослідників звернулося до цієї проблеми [57].

Можна стверджувати, що дані автори вважають, що соціальна компетентність – це здатність досягати особистих цілей у соціальній взаємодії, постійно підтримуючи хороші відносини з іншими людьми у всіх ситуаціях. Крім того, у повсякденній свідомості народу теж існує уявлення про соціальну компетентність. Зокрема, наводиться думка американців про те, що соціально некомпетентна людина – це той, хто не адаптувався до вимог соціального етикету, не дотримується загальноприйнятих норм та правил.

На думку Є. В. Коблянського, соціальна компетентність – це «розуміння відносини «Я – суспільство», вміння вибрати правильні соціальні орієнтири, вміння організувати свою діяльність відповідно до цих орієнтирів». Вона пропонує розцінювати соціальну компетентність як адаптаційне явище, причому функціонування адаптаційного механізму забезпечує соціально-психологічну підготовленість. Інакше кажучи, соціальна компетентність визначає рівень адаптації до ефективного виконання заданих соціальних ролей правил [57].

У вітчизняній педагогіці поняття соціальної компетентності стало досліджуватися в дискусії про якість освіти, про те, яким має бути учня. При цьому в узагальненому вигляді цей феномен включає різні види готовності до певної діяльності: професійно-трудовай; створення власної сім'ї; виконання громадянських функцій та поліпшення того суспільства, в якому йому належить жити; творчої діяльності у будь-якій сфері; збереження та зміцнення свого фізичного та психічного здоров'я; усвідомлення необхідності самозмінюватися і вчитися все життя.

Виходячи із попереднього матеріалу, можна зробити висновок, що

дані якості також є важливими у структурі особистісних якостей соціального працівника. Уміння вибудовувати ефективну взаємодію з людьми, які перебувають у важкій життєвій ситуації, забезпечення емпатії у спілкуванні є основними з усього спектра функціонала спеціаліста соціальної сфери.

Науковець Є. І. Холостов наводяться джерела впевненості соціального працівника у його праві впливати на людини, що у важкої життєвої ситуації. Серед них автор виділяє крім знань, досвіду та узаконених повноважень статус та репутацію людини, харизматичні дані та особисту привабливість, володіння інформацією тощо.

Таким чином, теоретичний аналіз поняття дозволяє зробити висновок у тому, що соціальна компетентність особистості проявляється як зріла (компетентність) духовна, громадянська, професійна. Але у всіх цих проявах вона завжди постає як орієнтація особи на співпрацю, кооперацію спільних зусиль, гармонійне, справедливе поєднання інтересів. Така орієнтація настільки стійка, що пронизує всі сфери життєдіяльності людей. Виходячи з цього, соціальна компетентність передбачає знання, вміння, навички людини, достатні для виконання обов'язків, властивих даному життєвому періоду, в якому ця людина перебуває.

Соціальна компетентність повинна розглядатися як стан рівноваги між вимогами з боку суспільства і середовища, в яких живе людина, та її можливостями. Суспільство зацікавлене в тому, щоб людина успішно опанувала роль чоловіка або роль жінки, створила міцну сім'ю, могла б і хотіла компетентно брати участь у соціальному та економічному житті, була законослухняним громадянином і т.д. Порушення цієї рівноваги породжує кризову ситуацію. Розуміння соціальних очікувань та оволодіння соціальними ролями підвищують соціальну компетентність людини, сприяє запобіганню конфліктам.

Соціальна компетентність – оперативне поняття, що має тимчасові, історичні рамки. Запорукою успішного функціонування людини в

соціальних обставинах, що змінюються, є вироблення поведінкових сценаріїв, що відповідають новій соціальній дійсності і очікуваних партнерами по взаємодії [11].

Науковець В. М. Куніцина виділяє у складі соціальної компетентності кілька компонентів:

– комунікативна компетентність (володіння складними комунікативними навичками та вміннями; формування адекватних умінь у нових соціальних структурах; знання культурних норм та обмежень у спілкуванні; знання звичаїв, традицій, етикету у сфері спілкування; дотримання пристойностей, вихованість; орієнтація у комунікативних засобах, властивих менталітету та виражають його, освоєння рольового репертуару в рамках даної професії);

– вербальна компетентність (має на увазі доречність висловлювань, облік контексту і підтексту висловлювання, відсутність проблеми у письмовій мові, варіативність інтерпретації інформації, відмінна орієнтація у сфері оціночних стереотипів і шаблонів, множинність смислів вживаних понять, метафоричність промови);

– соціально-психологічна компетентність (уявлення про різноманітність соціальних ролей та способів взаємодії; вміння вирішувати міжособистісні проблеми; наявність вироблених сценаріїв поведінки у складних, конфліктних ситуаціях);

– міжособистісна орієнтація, еґо-компетентність (усвідомлення своєї національності, статевої, станової, групової приналежності; знання своїх сильних і слабких сторін, своїх можливостей та ресурсів; розуміння причин своїх промахів, помилок; знання механізмів саморегуляції та вміння ними користуватися),

– власне соціальна компетентність (як знання про соціальні інститути та структури, їх представників у суспільстві, уявлення про функціонування соціальних груп, сучасну кон'юнктуру, широту та вимоги сучасного репертуару рольової поведінки).

Ряд вчених таких як: І. А. Зимова, Л. М. Боголюбов та ін. вважають, що соціальну компетентність людини становлять:

– компетенції у сфері самостійної пізнавальної діяльності, засновані на засвоєнні способів набуття знань із різних джерел інформації, у тому числі позанавчальних;

– знання у сфері цивільно-суспільної діяльності (виконання ролей громадянина, виборця, споживача);

– компетенції у сфері соціально-трудової діяльності (зокрема вміння аналізувати ситуацію на ринку праці, оцінювати власні професійні можливості, орієнтуватися у нормах та етиці взаємовідносин, навички самоорганізації);

– знання та вміння у побутовій сфері (включаючи аспекти власного здоров'я, сімейного буття та ін.);

– компетенції у сфері культурно-дозвільної діяльності (включаючи вибір шляхів та способів використання вільного часу, що культурно та духовно збагачують особистість) [18].

Науковці, включають також цілу низку умінь і навичок до складу соціально компетентної поведінки: основні навички (наприклад грамота, рахунок); життєві навички (наприклад, самоврядування, стосунки з іншими людьми); ключові навички (наприклад, комунікація, вирішення проблем); соціальні та громадянські навички (наприклад, соціальна активність, цінності); навички отримання зайнятості (наприклад, обробка інформації); підприємницькі навички (наприклад, дослідження ділових можливостей); управлінські навички (наприклад, консультування, аналітичне мислення); широкі навички (наприклад, аналіз, планування, контроль) [18].

Педагог Ю. Мелем у статті «Соціальна компетентність як мета психотерапії» сформулював 7 показників соціально компетентної людини. Це людина, яка має такі здібності:

1. Приймати рішення щодо себе самого та прагнути до розуміння власних почуттів та вимог.

2. Забувати блокуючі неприємні почуття та власну невпевненість.
3. Уявляти, як слід досягати мети найефективнішим чином.
4. Правильно розуміти бажання, очікування та вимоги інших людей, зважувати та враховувати їхні права.
5. Аналізувати область, що визначається соціальними структурами та установами, роль їх представників, включати ці знання у власну поведінку.
6. Представляти, як з урахуванням конкретних обставин та часу поводитися, беручи до уваги інших людей, обмеження соціальних структур та власні вимоги.
7. Усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного з агресивністю і передбачає повагу прав та обов'язків інших [30].

Соціальна робота як вид діяльності, націлений на сприяння людині та суспільству у досягненні благополуччя, у свою чергу повинна сприяти розвитку соціального працівника, його формуванню як гармонійній особистості. Соціальний працівник, покликаний сприяти досягненню благополуччя клієнтами, неспроможна і має бути нещасливий. Насамперед соціальний працівник сам має бути благополучним. Звичайно, соціальний працівник повинен використовувати власні професійні знання та досвід для вирішення та запобігання власним проблемам. Він повинен множити собою ряди клієнтів. Бути благополучним у своїй індивідуальній та соціальній життєдіяльності, вміти побудувати міцні дружні стосунки з членами свого оточення, користуватися їхньою повагою, довірою та підтримкою – обов'язок соціального працівника перед самим собою [47].

У дослідженнях, присвячених питанням соціальної роботи, соціальна компетентність (компетенція) виступає найчастіше структурним компонентом загальної професійної компетентності і є здатністю фахівця із соціальної роботи взяти на себе відповідальність, спільно виробити рішення та брати участь у його реалізації, толерантність до різних етнокультур та релігій, прояв пов'язаності особистих інтересів з потребами суспільства. Вона характеризує знання та розуміння процесів, що відбуваються в

сучасному суспільстві, економіці, соціальній сфері, освіті, здатність та можливість взаємодії з людьми різних соціально-професійних груп, етнічної, релігійної приналежності [9].

Соціальна компетентність соціального працівника розуміється як певна соціальна зрілість особистості спеціаліста, професійна позиція, його асертивність, комунікабельність та само ефективність. Основна функція спеціаліста полягає у наданні допомоги та підтримки клієнту адаптуватися до нової ситуації, інтегруватися у суспільство. Тобто за своєю суттю професійна компетентність соціального працівника неспроможна існувати без соціальної компетентності, що у цьому випадку ширшим поняттям [9].

Для соціального працівника велике значення має саме соціальна успішність його як фахівця, тому що він є не лише професіоналом, а ще й особистістю, членом суспільства, соціальної групи та сім'ї. Найчастіше про професійні якості члени соціального оточення фахівців допомагають професій, і зокрема соціального працівника, можуть судити лише опосередковано, з урахуванням одержуваної інформації та екстраполяції моральних якостей, що виявляються особистістю у повсякденному житті, демонстрованих поведінкових реакцій у професійній сфері [9].

Люди, з якими соціальний працівник вступає у спілкування і взаємодія поза професійною сферою, оцінюють його на підставі виявлених ним у звичайних обставин особистісних якостей, виконання ним цивільних, сімейних, дружніх та інших обов'язків. Звичайно, їх оцінка носить часто суб'єктивний характер, але водночас вона дуже важлива, оскільки певною мірою може бути аналогом оцінки фахівця з боку суспільства. Думка соціального оточення може бути суб'єктивно трансльована на всю професійну групу та професію соціальної роботи в цілому (за науковцем Г. П. Медведєвою) [9].

На думку педагога А. В. Кір'якової, саме соціальна компетентність є одним із значних факторів, здатних забезпечити сталу життєдіяльність майбутніх спеціалістів у всіх сферах діяльності. Оскільки будь-яке

визначення має свою специфіку, необхідно, на наш погляд, зрозуміти, що дослідники включають у структуру соціальної компетентності.

У більшості наукових праць, присвячених проблемі, структуру соціальної компетентності становить сукупність соціальних знань, умінь та навичок, що застосовуються у основних сферах діяльності. Однак, на думку цілого ряду вчених, ці компоненти структури компетентності можуть бути доповнені іншими не менш важливими складовими [9].

Так, плеядою наукових досліджень різними дослідниками послідовно формується дві взаємодоповнюючі моделі соціальної компетентності та її розвитку. Перша модель представляє її як набір пов'язаних між собою умінь у вирішенні міжособистісних проблем.

У пізнішій, «покращій» моделі соціальної компетентності акцент робиться на роботу з інформацією. Педагоги вносять у модель соціальної компетентності поняття соціальних сценаріїв (тобто певних шаблонів, узгоджених дій у добре знайомих ситуаціях [9].

Науковці У. Пфінгстен і Р. Хінтч наголошують не так на соціальних знаннях, цілях, результативності взаємодії, але в засобах поведінки. Соціальна компетентність визначається як «володіння когнітивними, емоційними та моторними способами поведінки, які у певних соціальних ситуаціях ведуть до довгострокового сприятливого співвідношення позитивних та негативних наслідків».

Викладач С. А. Хазова до складових соціальної компетентності відносить такі компоненти:

1. Політична та соціально-економічна компетентність: орієнтація у політичній обстановці, у тенденціях світового та державного розвитку, у державних та світових соціально-економічних процесах; здатність до прийняття відповідальності, до участі у створенні групових рішень; наявність власного погляду на політичні та соціально-економічні процеси, прагнення до них брати участь.

2. Соціально-комунікативна компетентність: здатність до колективних

дій, до організації взаємодії (у широкому розумінні); навички міжособового спілкування, вміння ненасильно вирішувати конфлікти; орієнтація у соціальних ситуаціях, вміння вибрати ефективну стратегію поведінки та адекватні способи спілкування, прагнення соціальної взаємодії та здатність до роботи в неоднорідній команді; прихильність до етичних цінностей.

3. Полікультурна компетентність: здатність сприймати різноманітність та міжкультурні відмінності та взаємодіяти у багатокультурному (полінаційному, поліконфесійному) суспільстві, повагу інших культурних особливостей, звичаїв та традицій, інтерес до чужої культури, здатність бачити в ній область збагачення особистого досвіду.

4. Інформаційно-інструментальна компетентність: володіння комп'ютером та сучасними інформаційними технологіями, здатність до збирання та аналізу інформації, уміння ефективно використовувати інформацію, застосовувати знання на практиці, спрямованість на критичну оцінку інформації.

5. Індивідуально-особистісна компетентність: здатність до самоосвіти та саморозвитку; прагнення особистісного зростання, підвищення соціального статусу; здатність до творчої самореалізації в соціумі, прояву своїх найкращих якостей, успіху, здатність адаптуватися до нових ситуацій, прагнення здорового способу життя [9].

З вище зазначеного матеріалу можна зробити ряд висновків. По-перше соціальна компетентність співвідноситься із загальнокультурними компетенціями, виділеними раніше. По-друге, у змісті соціальної компетентності повною мірою відображені вимоги до соціальних працівників як професіоналів, а саме:

– соціальний працівник повинен мати хорошу професійну підготовку, знання у різних галузях психології, педагогіки, фізіології, економіки та організації виробництва, законодавства, інформатики та математичної статистики;

– соціальний працівник повинен мати досить високу загальну

культуру, бути високоерудованою людиною, що передбачає наявність добрих знань у галузі літератури, музики, живопису тощо;

– соціальний працівник повинен володіти інформацією про сучасні політичні, соціальні та економічні процеси в суспільстві, мати широку поінформованість про різні соціальні групи населення;

– соціальний працівник повинен мати передбачення, тобто передбачати наслідки своїх дій, не потрапити «на вудку клієнта», твердо проводити свою позицію;

– соціальний працівник повинен мати певну соціальну пристосованість (у зв'язку з різноманітністю контингенту, що потребує порад спеціаліста соціальної сфери); йому необхідно вміло контактувати з «важкими» підлітками, сиротами, інвалідами, людьми похилого віку, а також людьми, які перебувають на реабілітації, тощо;

– соціальний працівник повинен мати професійний такт, здатний викликати симпатію та довіру у оточуючих, дотримуватися професійної таємниці, делікатності у всіх питаннях, що торкаються інтимних сторін життя людини;

– соціальний працівник повинен мати емоційну стійкість, бути готовим до психічних навантажень, уникати невротичних відхилень у власних оцінках і діях і, незважаючи на можливі невдачі, вміти сумлінно виконувати свій обов'язок, залишаючись спокійним, доброзичливим і уважним до підопічного; вміти приймати потрібне рішення у несподіваних ситуаціях, чітко формулювати свої думки, грамотно та зрозуміло їх викладати [9].

По-третє, можна визнати, що соціальні знання, уміння, позиції є невід'ємним компонентом професійної діяльності фахівця соціальної роботи. При цьому успішність формування соціальної компетентності у спеціаліста соціальної сфери залежить від наявності ціннісного відношення особистості, її життєвих планів, що впливають формування особистісної композиції соціальних відносин. Ціннісні орієнтації формуються при

засвоєнні соціального досвіду і виявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, а також у світогляді особистості, істотно впливають як на реальну поведінку особистості, так і на сприйняття навколишнього світу і себе в ньому. Таким чином, соціальний компонент грає визначальну роль для всіх сфер та профілів соціальної роботи, оскільки цей вид професійної діяльності спрямований на вирішення проблем людини, соціальної групи, суспільства загалом [9].

На основі системного підходу та в результаті структурно-функціонального аналізу можна виділити такі функції соціальної компетентності соціального працівника:

- прикладна, що полягає у застосуванні соціальних знань та умінь у практичній життєдіяльності;

- адаптаційна, що дозволяє людям реалізувати свої потреби, можливості, здатності вступати у взаємодії з іншими членами суспільства, соціальними мікрогрупами, інститутами, організаціями та суспільством у цілому;

- інтегративна, що дає можливість бути прийнятим у співтовариство, соціальну групу, суспільство тощо;

- орієнтаційна, що дозволяє вибрати той чи інший напрямок у своїй діяльності – як соціальної, так і професійної;

- статусна, що полягає в отриманні індивідом певного соціального статусу, адекватного його знанням та, що дозволяє людині зайняти відповідне місце у суспільстві;

- рольова – освоєння індивідами соціальних ролей та засвоєння ними соціокультурних норм [9].

Маючи справу з людиною, з її соціальними проблемами, фахівець повинен вміти творчо підходити до своєї роботи, креативно мислити, гнучко реагувати на ситуації, вміти знайти підхід до різних членів суспільства, допомогти клієнтам адаптуватися до важким життєвим ситуаціям. Крім професійних компетенцій соціальний працівник повинен мати ту соціальну

складову, яка робить його висококваліфікованим фахівцем. Навчити людину виходити з важких життєвих ситуацій, успішно адаптуватися до нових умов життя суспільства, гармонійно і безконфліктно взаємодіяти в конкретному середовищі зможе лише той фахівець, який знає та вміє це робити у своєму повсякденному житті [9].

Соціальна компетентність соціальних працівників передбачає усвідомлення себе як успішної людини, свого ставлення до навколишнього світу та її представників, характеризується вмінням розуміти себе, інших, що відбуваються суспільні та міжособистісні процеси, умінням ставити перед собою завдання та діяти відповідно до них [9].

Отож, більшість дослідників у структуру професійної компетентності соціального працівника включають необхідні у його професійній діяльності знання, уміння, навички, позиції (уставки, орієнтації, оцінки), що співпадає з розумінням категорії «професійна компетентність спеціаліста». На основі змістового аналізу функцій спеціаліста ми зможемо виявити критерії і рівні сформованості професійної компетентності спеціаліста соціальної роботи. При цьому показниками будуть виступати адекватні цим функціям знання, уміння і навички, які є основними складовими професійної компетентності спеціаліста соціальної сфери [19].

Висновки до першого розділу

У першому розділі проаналізовано підготовку соціальних працівників у сучасних умовах навчання.

Встановлено, що важливим фактором для роботи соціального працівника є здобуття вищої освіти. Саме освіта зі спеціальності «Соціальна робота» дає можливість працювати у закладах соціальної сфери. Здобувши фах соціальна робота, спеціаліст у даній галузі може працювати соціальним працівником.

Є досить багато визначень щодо терміну соціальний працівник, але найпоширеніше: «соціальний працівник» – професійно підготовлений фахівець, що має відповідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи.

Соціальний працівник допомагає людям вирішувати проблеми, створюючи для цього необхідні ресурси, забезпечує взаємодію між людьми чи людиною та середовищем у цілому, підвищує відповідальність організацій за людину, впливає на соціальну політику. Професія соціального працівника спрямована на соціальну спеціалізовану діяльність, об'єктивно необхідну для функціонування державних і громадських систем соціальної допомоги різним категоріям населення. Соціальна робота – динамічний фах, що має постійно оновлюваний репертуар концептуалізацій та технік.

Якщо вести мову про роботу соціального працівника за кордоном, то «соціальний працівник – це фахівець, який має відповідні знання, навички та повноваження від соціальної служби (та держави). У багатьох країнах – повинен мати ліцензію на цей вид діяльності або для надання певних послуг [40].

Досить важливо, щоб соціальний працівник «крокував у ногу з часом», та вивчав різноманітні методи, прийоми, методики, які він міг застосувати у своїй діяльності. До таких діянь відносяться «інноваційні тенденції» – це вид діяльності, який пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт.

З'ясовано, що соціальна робота є складним процесом, що вимагає міцних знань із соціології, психології, педагогіки, медицини, правознавства, економіки, теорії управління та інших галузей, її ефективність значною мірою залежить від самого соціального працівника, його вмінь, досвіду, особистих якостей. Офіційне введення цієї професії в Україні відбулося весною 1991 року. На даний час, щороку, відбувається удосконалення даної професії, адже вона стає все актуальнішою.

Посада соціального працівника передбачає собою ряд обов'язків, які має виконувати спеціаліст у даній сфері. Також, соціальний працівник має володіти такими якостями як: порядність, чесність та безкорисливість; високий рівень емпатії; цілеспрямованість; сильна воля; працьовитість; спостережливість, емоційно-вольова стійкість; спокійний та приємний тембр голосу.

Соціальний працівник у своїй сфері має застосовувати такі функції як: діагностична; прогностична; організаційна; комунікативна; посередницька; попереджувально-профілактична; охоронно-захисна; допомоги і підтримки; медико-гігієнічна та інші.

Отже, для того, щоб бути професіоналом своєї справи, потрібно навчатися і здобувати фах у закладі вищої освіти, а також не забувати про постійне підвищення своїх знань (приймати участь у різноманітних конференціях, тренінгах, симпозіумах, вебінарах, тощо).

РОЗДІЛ II. СТАН РОБОТИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

2.1. Діяльність служб у справах дітей в Україні

Безпосереднє ведення справ та координація діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на служби у справах дітей [55].

Служба у справах дітей:

– бере участь у здійсненні заходів щодо соціального захисту і захисту прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і несе відповідальність за їх дотримання, а також координує здійснення таких заходів;

– оформляє документи на усиновлення і застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначених цим Законом;

– оформляє клопотання щодо переведення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на інші форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

– здійснює контроль за умовами влаштування і утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

– здійснює моніторинг діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

– здійснює інші заходи стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [55].

Для здійснення функцій щодо опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, у складі служби у справах дітей створюється окремий підрозділ, діяльність якого визначається в установленому порядку.

Штатна чисельність такого підрозділу встановлюється залежно від кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, але має становити не менше двох осіб [55].

На сьогодні, по всій Україні діють об'єднані територіальні громади.

Відповідно до даних об'єднань діють законодавчі підстави створення Служби у справах дітей в територіальній громаді.

Чинне законодавство передбачає створення Служби у справах дітей для забезпечення соціального захисту і захисту особистих, майнових, житлових прав та інтересів дітей у територіальних громадах, на території яких вони проживають. Пунктом 2, 2-1 пункту «б» частини першої статті 34 Закону України від 21.05.1997 №280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлено, що до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать делеговані повноваження, зокрема:

- забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов, зокрема, дітей, що залишились без піклування батьків, на виховання в сім'ї громадян;

- вирішення відповідно до законодавства питань надання соціальних послуг особам та сім'ям із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги;

- забезпечення утримання та виховання дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах [14].

Пунктом 1 частини другої статті 38 Закону №280/97-ВР передбачено, що до відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить утворення служб у справах дітей та спостережної, спрямування їх діяльності [14]. Статтею 1 Закону України від 24.01.1995 №20/95-ВР «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи» визначено, що у здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства,

установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни [14].

Крім того, у статті 7 Закону України від 13.01.2005 №2342-IV «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції, визначеної законом, забезпечують вирішення питань щодо: встановлення опіки і піклування, створення інших передбачених законодавством умов для виховання дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих, житлових і майнових прав та інтересів дітей та осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [14].

Також, ряд постанов Кабінету Міністрів України встановлюють законодавчі підстави щодо створення відповідної Служби в територіальній громаді. Так, відповідно до пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, покладаються на служби у справах дітей районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад [14].

Згідно з пп. 3, 7 постанови Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 800 «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю», суб'єктами виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», є, серед інших,

органи місцевого самоврядування (структурні підрозділи виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо), служби у справах дітей [14].

Відповідно до пункту 7 постанови Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», сільські, селищні, міські голови, а також старости сіл і селищ, визначені за рішенням місцевої ради об'єднаної територіальної громади, несуть персональну відповідальність за забезпечення виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, випадків жорстокого поводження з ними, виникнення безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини, надання таким дітям допомоги в межах повноважень і своєчасне інформування про них відповідних суб'єктів [14].

Як вбачаємо з положень цих постанов, створення у територіальній громаді відповідної Служби у справах дітей, яка забезпечить виконання всіх функцій, передбачених чинним законодавством щодо соціального захисту дітей – це персональна відповідальність сільських, селищних та міських голів. Також для територіальних громад важливо при формуванні організаційної структури створити Службу у справах дітей як виконавчий орган (юридичну особу публічного права), оскільки, відповідно до пункту 14 постанови КМУ від 30.08.2007 N 1068 «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей» служба у справах дітей є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням [14].

Щодо штатної чисельності такої Служби, законодавець в Законі України від 24.01.1995 № 20/ 95-ВР «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» встановив, що штатна чисельність працівників служб у справах дітей виконавчих органів сільських, селищних рад відповідних територіальних громад встановлюється з розрахунку: один

працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, але не менше одного працівника на об'єднану територіальну громаду. Відповідно до частини 8 статті 4 Закону № 20/95-ВР центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей мають права юридичної особи [14].

Значна частина наукової еліти описувала у своїх працях проблематику проблем державної політики у сфері захисту прав дітей. Зокрема у статті Л. Мельник, розкрито і проаналізовано суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей [25].

З метою забезпечення належних умов для реалізації особистих, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні, беручи до уваги необхідність особливого піклування про дитину, на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення прав дитини в Україні з 2011 року запроваджено посаду Уповноваженого Президента України з прав дитини [33]. Запровадивши посаду спеціалізованого омбудсмена у справах дітей, Україна визнала, що забезпечення прав дітей потребує окремої уваги, а охорона дитинства є одним із пріоритетних напрямів функціональної спрямованості держави.

Створення інституції Уповноваженого Президента України з прав дитини відповідає Конвенції ООН про права дитини та рекомендаціям Комітету ООН про права дитини. Але, аналізуючи правову основу, на підставі якої Уповноважений Президента України з прав дитини здійснює свою діяльність, хочемо звернути увагу на те, що чинним законодавством встановлено тільки завдання та права Уповноваженого Президента України з прав дитини. Так, частинами 4 та 5 Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини встановлено, що його основними завданнями є: 1) постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентом

України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень прав і законних інтересів дитини; 2) внесення Президентом України пропозицій щодо підготовки проектів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини; 3) здійснення заходів, спрямованих на захист і відновлення порушених прав та законних інтересів дитини, інформування громадськості про такі заходи та їх результати; 4) підготовка заходів за участю Президента України, у тому числі міжнародного характеру, з питань, що стосуються дітей; 5) здійснення заходів щодо налагодження взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань захисту прав та законних інтересів дитини [33].

Таким чином, прописані на законодавчому рівні завдання Уповноваженого Президента України з прав дитини дають змогу стверджувати, що зазначена інституція не є абсолютно самостійною у своїй діяльності. Її функціонування відбувається шляхом безперервної взаємодії із Президентом України, який є гарантом додержання прав і свобод людини, а Уповноважений Президента України з прав дитини, у свою чергу, забезпечує здійснення Президентом України повноважень щодо забезпечення конституційних прав дітей [25].

Крім цього, у зазначеному Положенні визначено, що Уповноважений Президента України з прав дитини відповідно до покладених на нього завдань має право: 1) аналізувати та узагальнювати практику застосування законодавства з питань забезпечення та захисту прав і законних інтересів дитини, брати у встановленому порядку участь в опрацюванні проектів законів, актів Президента України з цих питань; 2) аналізувати становище дітей в Україні, дотримання їх конституційних прав, вносити центральним та місцевим органам виконавчої влади, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері захисту прав і законних інтересів дитини; 3) відвідувати в установленому порядку спеціальні установи для

дітей, заклади соціального захисту дітей та інші заклади, в яких перебувають діти, опитувати осіб, які там перебувають, та отримувати інформацію про умови їх утримання; 4) звертатися до державних органів щодо сприяння вирішенню питань у сфері прав дитини; 5) звертатися до державних органів, у тому числі правоохоронних, з питань відновлення порушених прав та законних інтересів дитини щодо виявлених фактів порушень прав та законних інтересів дитини, а також щодо притягнення в установленому порядку до відповідальності посадових осіб, винних у таких порушеннях; 6) вивчати в установленому порядку стан роботи із соціально-правового захисту дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах для дітей і закладах соціального захисту дітей, стан виховної роботи з дітьми у навчальних закладах; 7) сприяти впровадженню громадського контролю за додержанням прав та законних інтересів дітей в дитячих закладах, закладах соціального захисту дітей; 8) взаємодіяти з організаціями, у тому числі міжнародними, з питань захисту прав та законних інтересів дитини; 9) надавати громадянам, зокрема дітям, консультації про права дитини, способи їх реалізації та захисту; 10) звертатися до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з пропозиціями щодо поліпшення умов проживання, виховання та захисту дітей, оптимізації мережі закладів для дітей; можливих дій в інтересах дитини; 11) сприяти реалізації громадських програм і проектів соціального спрямування з метою забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів дітей [25].

Слід звернути увагу на те, що наділяючи Уповноваженого Президента України з прав дитини широким спектром прав у цій сфері, вкрай важливе на законодавчому рівні визначення його обов'язків щодо дотримання Конституції України і законів України, інших правових актів, міжнародних договорів, що є частиною законодавства України, а також обов'язків у своїй діяльності керуватися принципами пріоритетності прав та законних інтересів дитини, забезпечувати виконання покладених на

нього функцій (які теж повинні бути регламентовані) та повною мірою використовувати у своїй діяльності, яка спрямована на забезпечення прав дитини, надані йому права, що дасть можливість реалізувати свою діяльність більш ефективно та всебічно [25].

Окрім Уповноваженого Президента України з прав дитини у сфері забезпечення прав дитини відіграє значну роль *Кабінет Міністрів України*, не зважаючи на те, що його повноваження у сфері забезпечення прав дитини у законодавчій площині конкретно не визначені. До завдань Кабінету Міністрів України відноситься вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості, що знайшло свою деталізацію у Законі України «Про Кабінет Міністрів України». Однак, у даному законі відсутнє положення, яким чітко визначені повноваження Кабінету Міністрів України у сфері забезпечення прав дитини, що призводить до помилкового уявлення з приводу того, що Кабінет Міністрів України не бере участі у забезпеченні прав дитини. Тому, ми вважаємо, що закон повинен чітко регламентувати, що Кабінет Міністрів України у сфері забезпечення прав дитини повинен [48]:

- 1) здійснювати контроль за діяльністю органів публічного адміністрування у сфері забезпечення прав дитини;
- 2) взаємодіяти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування з питань забезпечення прав дитини;
- 3) вносити до Верховної Ради України як суб'єкт законодавчої ініціативи проекти Законів України, які спрямовані на забезпечення прав дитини, захисту їх прав та законних інтересів, посилення їх безпеки та статусу.

Запропонована тріада повноважень є мінімальним необхідним стандартом, який вищий орган державної виконавчої влади повинен здійснювати у сфері забезпечення прав дитини та яким повинен бути доповнений Закон України «Про Кабінет Міністрів України» [25].

Визначаючи компетенцію державних органів влади у сфері забезпечення прав дитини, не можна обійти увагою *суди*, які розглядають справи щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення; про адміністративну відповідальність батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників) неповнолітніх за невиконання ними своїх обов'язків щодо виховання і навчання дітей; про обмеження батьків у дієздатності, відібрання дітей та позбавлення батьківських прав, виселення осіб, позбавлених батьківських прав, якщо їх спільне проживання з дітьми, щодо яких вони позбавлені батьківських прав, неможливе; про поновлення батьківських прав і розв'язання спорів між батьками щодо місця проживання дітей; щодо інших питань, пов'язаних з особистими, житловими і майновими правами неповнолітніх [25].

Сьогодні підіймається дискусійне питання щодо впровадження ювенальних судів і центрів в Україні.

Наступними органами влади, які наділені компетенцією у сфері забезпечення прав дитини, є *органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей*, які діють на підставі Конституції України, Конвенції ООН про права дитини, Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [25]. У даних нормативно-правових документах визначено, що забезпечення прав дітей на життя, розвиток, виховання, освіту, медичне обслуговування, надання матеріальної підтримки дітям і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей; відповідні структурні підрозділи обласних, Київської, міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; уповноважені підрозділи органів Національної поліції; приймальники-розподільники для дітей; органи Національної поліції; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної

реабілітації органів освіти; центри медико- соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально- виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально- реабілітаційні центри (дитячі містечка) [48].

Виходячи з цього слід зазначити, що в Україні система органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей має достатньо розгалужену структуру, кожен ланцюг якої здійснює конкретну компетенцію для забезпечення прав дитини.

Чинним законодавством передбачено, що на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, покладаються завдання щодо розроблення і здійснення самостійно або разом з відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей; координації зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності; здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей незалежно від форми власності; ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів; проведення роботи з соціально-правового захисту дітей, запобігання бездоглядності та правопорушенням серед них, із соціально- психологічної реабілітації найбільш уразливих категорій дітей, контроль та координація діяльності служб у справах дітей тощо [27].

Також створення в Україні *Національної поліції* та наділення її відповідною компетенцією у сфері забезпечення прав дитини відіграє важливу роль, адже діяльність цих органів спрямована на те, щоб зменшувати рівень зростання потенційних майбутніх злочинців, притягувати до відповідальності винних дітей за скоєння правопорушення, чим виховувати у неповнолітніх правомірну поведінку, у деякій мірі правову культуру та «дружити з законом». У цьому напрямі органами Національної поліції неухильно проводиться діяльність щодо виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, що вчинені дітьми, та вжиття з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством; розгляду заяв і повідомлень про правопорушення, вчинені дітьми; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, та ужиття заходів до їх усунення; участь у правовому вихованні дітей; розшуку дітей, що зникли; виявлення дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; виявлення батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей; ведення обліку правопорушників, що не досягли 18 років, з метою проведення профілактичної роботи, інформування відповідних служб у справах дітей стосовно цих дітей тощо. Також слід звернути увагу й на те, що органи Національної поліції наділяються певними правами у ході законного затримання дітей [48].

У свою чергу, спеціальними установами (юридичними особами) органів Національної поліції, призначеними для тимчасового тримання дітей віком від 11 років є *приймальники-розподільники для дітей*. Такі заклади створюються в областях, місті Києві та діють згідно з положенням, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України.

Загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації є спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують

особливих умов виховання, та підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки. До цих закладів можуть направлятися особи, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Основними завданнями загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації є: створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечення необхідної медичної допомоги; забезпечення соціальної реабілітації учнів, їх правового виховання та соціального захисту в умовах постійного педагогічного режиму [29].

До загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації направляються за рішенням суду діти віком від 11 до 14 років, а до професійних училищ соціальної реабілітації – віком від 14 років. Дітей тримають у зазначених школах і професійних училищах соціальної реабілітації у межах встановленого судом терміну, але не більше трьох років. Дострокове звільнення дітей із загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації провадиться судом за місцезнаходженням закладу за клопотанням ради школи чи училища.

Центри медико-соціальної реабілітації дітей створюються в державній системі охорони здоров'я за визначенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації. Основним завданням центрів медико-соціальної реабілітації є створення умов і забезпечення лікування дітей від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та їх психосоціальної реабілітація і корекція [48].

Спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України – це установи, в яких відбувають покарання неповнолітні віком від 14 років, засуджені до позбавлення волі. Організація та діяльність спеціальних виховних установ регламентується кримінально-виконавчим законодавством.

Притулки для дітей є закладами соціального захисту, що створені для тимчасового перебування дітей віком від 3 до 18 років.

Дані притулки підпорядковуються відповідній службі у справах дітей. Основними завданнями притулків для дітей є соціальний захист дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, залишили сім'ї, навчальні заклади; створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, надання їм можливості навчатися, працювати та змістовно проводити дозвілля [48].

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей підпорядковуються відповідній службі у справах дітей для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей затверджує Кабінет Міністрів України.

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) є закладами соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, дітей, розлучених із сім'єю, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування. Такі центри (дитячі містечка) утворюються, реорганізуються та ліквідуються місцевою державною адміністрацією і підпорядковуються службі у справах дітей [29].

Слід звернути увагу на те, що наведений вище перелік повноважень державних органів, що здійснюють діяльність у сфері забезпечення прав дитини, не є вичерпним, адже вони можуть виконувати й інші обов'язки та мати інші права, що передбачені законодавством [48].

Слід звернути увагу на те, що останніми роками (2015-2018 роки) компетенція органів місцевого самоврядування зазнала значних змін у сфері забезпечення прав дитини. Так, Законом України «Про охорону дитинства» встановлено, що органи місцевого самоврядування забезпечують: проведення державної політики у сфері охорони дитинства, розроблення і здійснення галузевих та регіональних програм поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми, вирішення інших питань у цій сфері; розвиток мережі навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, соціального захисту, а також позашкільних навчальних закладів, діяльність яких спрямована на організацію дозвілля, відпочинку і оздоровлення дітей, зміцнення їх матеріально-технічної бази; вирішення питань щодо забезпечення прав дітей, встановлення опіки і піклування, створення інших передбачених законодавством умов для виховання дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів дітей; організацію безкоштовного харчування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у спеціальних і інклюзивних класах, та учнів 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»; можуть забезпечувати пільговий проїзд учнів, вихованців, студентів до місця навчання і додому у порядку та розмірах, визначених органами місцевого самоврядування, та передбачати на це відповідні видатки з місцевих бюджетів; вирішення питань про надання пільг та державної допомоги дітям та сім'ям з дітьми відповідно до законодавства; контроль за дотриманням в

ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, дискотеках, інших розважальних закладах та громадських місцях правопорядку та етичних норм стосовно дітей та ін. [22].

Таким чином, визначення за органами місцевого самоврядування достатньої компетенції у сфері забезпечення прав дитини є важливим напрямом, який відіграє значну роль, оскільки сільські, селищні, міські ради кожної адміністративно-територіальної одиниці максимально наближені до проблем дитинства та володіють цією інформацією більше ніж інші органи влади.

Не можна залишити поза увагою участь *громадськості* у реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей. Активна участь громадян у здійсненні такої політики дозволяє більш повно представити інтереси дітей, підвищити якість та легітимність управлінських рішень, запобігти зловживанню владою та її бюрократизації, сприяє налагодженню конструктивного співробітництва між владою та громадянами.

Активність участі громадян у суспільно-політичному житті багато в чому зумовлена станом політичної культури суспільства. Однак, сучасний стан політичної культури українського суспільства не відповідає стандартам демократії участі, якій притаманна активістська культура. Пасивність участі громадян у суспільно-політичному житті багато в чому зумовлена впливом таких політико-культурних факторів, як: низькі політична ефективність та інтерес населення до політики, недостатня політична компетентність, низький рівень довіри громадян як один до одного, так і до громадських та державних інститутів; брак громадянської відповідальності, стійкі патерналістські установки, домінування екстернальних орієнтацій, переважна орієнтація масової свідомості на матеріалістичні цінності, а також невисока значущість для більшості населення політико-громадянських цінностей. Тож і суб'єктність представників громадськості у сфері державної політики щодо захисту прав дітей можна охарактеризувати, здебільшого, як потенційну [22].

У суспільствах із розвинутою демократією поява громадських ініціатив відбувається в міру усвідомлення тих проблем, вирішення яких поки що не входить до функцій держави. Або ж лідери громадських рухів та організацій пропонують інші способи вирішення нагальних проблем, альтернативні діям влади. Також досить розповсюджений варіант використання ресурсу громадських організацій для реалізації різних державних програм та соціальних проектів [48].

Тому, ми вважаємо, що посиленню впливу громадськості на реалізацію державної політики щодо захисту прав дітей сприяло б створення системи громадянської освіти (зокрема, запровадження у навчальних закладах спеціалізованих дисциплін, спрямованих на формування громадянськості; проведення для учнів середніх шкіл позакласних заходів із громадянської освіти; періодичне опублікування у засобах масової інформації матеріалів, спрямованих на підвищення загальної поінформованості про демократичне громадянство, а також про права дітей, контроль за їх дотриманням).

Із змінами децентралізації в Україні, змінилися відповідні правила щодо місцевого самоврядування в сфері захисту прав дітей.

Наприклад, Конвенція ООН про права дитини визначає, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Адже установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист мають відповідати нормам, встановленим компетентними органами в галузі безпеки й охорони здоров'я, зокрема з точки зору численності і придатності їх персоналу та компетентного нагляду [59].

Оскільки децентралізаційна реформа та реформа місцевого самоврядування направлені на покращення добробуту громадян, новостворені об'єднані територіальні громади, відповідно до чинного

законодавства, повинні у своїх діях не забувати про забезпечення інтересів дітей. Так, стаття 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» визначає функціонування служб у справах дітей органів місцевого самоврядування в ОТГ. Інші законодавчі акти (зокрема закони України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю) визначають дії органів місцевого самоврядування в ОТГ з питань захисту прав дітей. Статті 32 та 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» також визначають делеговані повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, які стосуються дітей [59].

Тобто чинне законодавство визначає, що виконавчі органи рад ОТГ відповідальні за захист прав дітей. Проте захист прав дітей здійснюється, зокрема, службами у справах дітей.

З метою виконання законів України органи місцевого самоврядування в ОТГ повинні на себе взяти відповідні повноваження. Неможливість органу місцевого самоврядування виконувати передбачені законами повноваження з питань захисту прав дітей може призвести до визнання такого органу неспроможним та поставити під сумнів доцільність його подальшого функціонування [59].

АМУ звертає увагу, що служби у справах дітей райдержадміністрації не замінюють служби у справах дітей рад ОТГ, а лише доповнюють їх діяльність. Наявність служби у справах дітей в РДА не дає право громадам не створювати таку службу та не брати на себе відповідні повноваження. Такого висновку дійшов Адміністративний Суд (справи № 620/3802/19).

Окрім того, Суд зобов'язав раду ОТГ створити у складі виконавчих органів ради службу у справах дітей [59] .

Про більш детальніші моменти з приводу Служб у справах дітей, можна ознайомитися у Наказі Міністерства соціальної політики України (Додаток Б).

2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження на базі Петриківської Служби у справах дітей

Наше експериментальне дослідження проходило на базі смт. Петриківка Дніпропетровської області.

Петриківська селищна рада – адміністративно-територіальна одиниця та орган місцевого самоврядування в Петриківському районі Дніпропетровської області.

Адміністративний центр – селище міського типу Петриківка.

Щодо мети нашого дослідження, то вона полягала у аналізі сайту та висвітлення інформаційного наповнення сайту.

Метою Служби у справах дітей є своєчасне виявлення дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, їх облік, моніторинг умов проживання, виховання та навчання; із батьками проводять превентивну роботу, позбавляючи їх права бути батьками, а також проводять превентивну роботу з дітьми щодо недопущення злочинності та вести здоровий спосіб життя [10].

Зокрема, зайшовши на сайт Петриківської Служби у справах дітей, ми можемо бачити рубрики, які представлені для огляду, такі як:

1. Нормативно-правові акти
2. Основні завдання і функції
3. Цільові програми
4. Публічна інформація
5. Звернення громадян [10].

1. Нормативно-правові акти вміщують у собі:

Сімейний кодекс України;

Цивільний кодекс України;

Конвенція про права дитини;

Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»;

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»;

Закон України «Про місцеві державні адміністрації»;

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. №866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. №905 «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей»;

Наказ служби у справах дітей облдержадміністрації від 09 листопада 2016 року №25/0/149-16, яким затверджено Порядок обробки персональних даних у базі персональних даних і електронному банку даних (Додаток Д).

2. Основні завдання і функції

Основними завданнями служби є:

реалізація на території області державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень;

розроблення і здійснення самостійно або разом з відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

координація зусиль структурних підрозділів облдержадміністрації, районних державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності;

забезпечення додержання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, їх усиновлення, влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї;

здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей усіх форм власності; ведення державної статистики щодо дітей;

ведення обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу; визначення пріоритетних напрямів поліпшення становища дітей, їхнього соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень [10].

Служба відповідно до покладених на неї завдань:

1) організовує розроблення і здійснення заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, їхнього фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, запобігання бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень;

2) надає місцевим органам виконавчої влади і органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності, громадським організаціям, громадянам у межах своїх повноважень практичну, методичну та консультаційну допомогу у вирішенні питань щодо соціального захисту дітей і запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

3) сприяє усиновленню, влаштуванню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку, піклування, до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей;

4) здійснює контроль і координацію діяльності служб у справах дітей районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в частині делегованих їм повноважень, надає їм практичну і методичну допомогу, узагальнює і поширює позитивний досвід їх роботи;

5) подає пропозиції до проєктів державних та регіональних програм, планів і прогнозів у частині соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей;

6) забезпечує у межах своїх повноважень здійснення контролю за додержанням законодавства щодо соціального захисту дітей і запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

7) здійснює контроль за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ях опікунів, піклувальників, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях;

8) разом із відповідними структурними підрозділами центральних та місцевих органів виконавчої влади, науковими установами організовує і проводить соціологічні дослідження, вивчає і поширює передовий міжнародний досвід з питань соціального захисту дітей, їх прав та інтересів;

9) надає організаційну і методичну допомогу центрам соціально-психологічної реабілітації дітей, центрам соціальної підтримки дітей та сімей, малим груповим будинкам, здійснює безпосередній контроль за їхньою діяльністю;

10) організовує і проводить разом з іншими структурними підрозділами облдержадміністрації, уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України заходи щодо соціального захисту дітей, виявлення причин, що зумовлюють дитячу бездоглядність та безпритульність, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

11) розробляє і подає на розгляд обласної державної адміністрації пропозиції стосовно бюджетних асигнувань на виконання програм і здійснення заходів щодо реалізації державної політики з питань дітей, спрямованої на подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, а також утримання підпорядкованих їй закладів соціального захисту для дітей;

12) розробляє заходи щодо захисту прав і законних інтересів дитини, яка постраждала від домашнього насильства, та дитини, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі, та організовує їхнє здійснення;

13) інформує дитину, яка постраждала від домашнього насильства, її батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, а також дитину, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі, її батьків, інших законних представників про права дитини, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися;

14) забезпечує проведення з батьками, іншими законними представниками дитини профілактичної роботи із запобігання домашньому насильству стосовно дітей і за участю дітей, у тому числі із залученням представників уповноважених підрозділів органів Національної поліції;

15) порушує перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків під час виявлення фактів домашнього насильства, у роботі з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, та дітьми, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі;

16) здійснює контроль і координацію діяльності служб у справах дітей районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, сільських, селищних рад, щодо захисту прав та законних інтересів дитини, яка постраждала від домашнього насильства, та дитини, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі;

17) бере участь у підготовці пропозицій до проєктів програм соціально-економічного та регіонального розвитку області;

18) розробляє в межах компетенції проекти розпоряджень голови обласної державної адміністрації у визначених законом випадках;

19) бере участь у погодженні проектів нормативно-правових актів, розроблених іншими органами виконавчої влади;

20) бере участь у розробленні проектів розпоряджень голови обласної державної адміністрації, проектів нормативно-правових актів, головними розробниками яких є інші структурні підрозділи облдержадміністрації;

21) готує самостійно або разом з іншими структурними підрозділами інформаційні та аналітичні матеріали, статистичну, адміністративну, оперативну звітність з питань, що належать до її компетенції, для подання до облдержадміністрації, Мінсоцполітики та Нацсоцслужби;

22) забезпечує реалізацію заходів щодо запобігання корупції;

23) готує (бере участь у підготовці) проекту угод, договорів, меморандумів, протоколів зустрічей делегацій і робочих груп у межах своїх повноважень;

24) розглядає в установленому законодавством порядку звернення громадян;

25) опрацьовує запити і звернення народних депутатів України та депутатів відповідних місцевих рад;

26) забезпечує доступ до публічної інформації, розпорядником якої є Служба;

27) проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу з питань, що належать до її компетенції, через засоби масової інформації;

28) контролює органи місцевого самоврядування та надає методичну допомогу з питань виконання наданих їм законом повноважень органів виконавчої влади у сфері соціального захисту дітей;

29) здійснює повноваження, делеговані органами місцевого самоврядування;

30) організовує роботу з укомплектування, зберігання, ведення обліку та використання архівних документів;

31) забезпечує у межах своїх повноважень виконання завдань мобілізаційної підготовки, цивільного захисту населення, дотримання вимог законодавства з охорони праці, пожежної безпеки;

32) забезпечує у межах своїх повноважень реалізацію державної політики стосовно захисту інформації з обмеженим доступом;

33) забезпечує захист персональних даних;

34) готує пропозиції стосовно вдосконалення нормативно-правової бази з питань, що належать до її компетенції, і вносить їх в установленому порядку на розгляд облдержадміністрації, Мінсоцполітики та Нацсоцслужби;

35) проводить моніторинг проблемних питань реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, готує та подає пропозиції щодо їх врегулювання до облдержадміністрації, Мінсоцполітики та Нацсоцслужби;

36) здійснює інші функції, які випливають з покладених на неї завдань, відповідно до законодавства [10].

Чим займається служба у справах дітей?

- наданням правової та інформаційної допомоги населенню щодо захисту прав дітей;

- готує документи до органу опіки та піклування про невідкладне відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють, у разі підтвердження факту загрози її життю та здоров'ю

- профілактичними заходами для зменшення рівня правопорушень серед дітей;

- забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист, сімейне виховання та всебічний розвиток;

- виявленням дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах;

- вживає заходів щодо надання статусу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та їх влаштуванням.

- контролем за здійсненням профілактичних та виховних заходів в навчальних закладах, а також дотриманням трудового законодавства щодо неповнолітніх;

- здійснює контроль за умовами утримання і виховання дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.

- обстежує житлово-побутові умови;

- складає протоколи про адміністративні правопорушення відповідно до частин п'ятої, шостої статті 184 (невиконання рішення органу опіки та піклування щодо визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від дитини) та статті 188⁵⁰ (недопущення до обстеження умов проживання дитини, створення перешкод посадовим (службовим) особам органу опіки та піклування при здійсненні інших покладених на них законом повноважень)

- представляє в судах інтереси дітей;

- здійснює контроль за утриманням та забезпеченням інтересів дітей, що виховуються в дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях, сім'ях опікунів, піклувальників, патронатних сім'ях [10].

У яких випадках слід звертатись до служби у справах дітей?

- одержання правової допомоги батькам і дітям;

- визначення статусу дитини;

- визначення форми влаштування дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування;

- представництво та захисту інтересів дитини в суді;

- доцільності підготовки та подання до суду позову чи висновку органу опіки та піклування про позбавлення, поновлення батьківських прав, відібрання дитини у батьків без позбавлення батьківських прав;

- вирішення спорів між батьками щодо визначення або зміни прізвища та імені дитини;

- вирішення спорів між батьками щодо визначення місця проживання дитини;
- вирішення спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини та визначення способів такої участі;
- підтвердження місця проживання дитини для її тимчасового виїзду за межі України;
- доцільності побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав;
- доцільності встановлення, припинення опіки, піклування;
- стану утримання і виховання дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу та виконання покладених на них обов'язків;
- стану збереження майна, право власності на яке або право користування яким мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- розгляду звернень дітей щодо неналежного виконання батьками, опікунами, піклувальниками обов'язків з виховання або щодо зловживання ними своїми правами [10].

Основними завданнями служби у справах дітей є:

- реалізація на відповідній території державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчинення дітьми правопорушень;
- розроблення і здійснення самостійно або разом з іншими структурними підрозділами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами установами та організаціями усіх форм власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

– координація зусиль місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, установ та організацій усіх форм власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобіганням дитячої бездоглядності та безпритульності;

– забезпечення додержання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, їх усиновлення, влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї;

– ведення державної статистики щодо дітей;

– влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування під опіку, піклування, до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, сприяння усиновленню;

– ведення обліку дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів;

– виявляє разом з іншими структурними підрозділами районної державної адміністрації, органами внутрішніх справ, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за участю громадськості дітей, які залишилися без піклування батьків, веде облік дітей, які можуть бути усиновлені, формує банк даних про таких дітей, а також кандидатів в усиновлювачі, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів;

– розробляє і подає на розгляд районної державної адміністрації пропозиції щодо бюджетних асигнувань на реалізацію програм і здійснення заходів соціального захисту дітей та утримання підпорядкованих їй закладів;

– забезпечує розгляд в установленому порядку звернень громадян;

– проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу в межах своєї компетенції через засоби масової інформації;

– здійснює інші функції, які випливають з покладених на неї завдань, відповідно до законодавства.

Отже, Нами було здійснено діагностику сайту Петриківської Служби у справах дітей <https://adm.dp.gov.ua/dniprooda/pro-oda/departamenti-ta-upravlinnya/sluzhba-u-spravah-ditej>.

Зазначено позитивні сторони інформаційного наповнення, а саме: основні завдання і функції даного закладу, нормативно-правові акти, якими керується Служба у справах дітей, цільові програми.

На наше бачення потрібно ще висвітлювати звіти за пророблену роботу (календарний рік), щоб порівняти динаміку змін, яка відбувається щорічно.

Висновки до другого розділу

Отож, аналізуючи стан роботи діяльності Служб у справах дітей, можна перекоонатися, що вагому частину роботи виконують саме соціальні працівники.

Служба у Справах дітей контролює ведення справ та координацію діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для здійснення усіх повноважень щодо опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, у складі Служби у справах дітей створюється окремий підрозділ, діяльність якого визначається в установленому порядку.

Щодо штатної чисельності, то вона встановлюється залежно від кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, але має становити не менше двох осіб.

На сьогодні, в Україні діють об'єднані територіальні громади. Відповідно до даних об'єднань діють законодавчі підстави створення Служби у справах дітей в територіальній громаді.

Щодо самої діяльності Служби у справах дітей, то вона виконує ряд функцій, а саме: бере участь у здійсненні заходів щодо соціального захисту і захисту прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і несе відповідальність за їх дотримання, а також координує

здійснення таких заходів; оформляє документи на усиновлення і застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначених цим Законом; оформляє клопотання щодо переведення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на інші форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснює контроль за умовами влаштування і утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснює моніторинг діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснює інші заходи стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Отже, ми провели діагностику сайту Петриківської служби у справах дітей <https://adm.dp.gov.ua/dniprooda/pro-oda/departamenti-ta-upravlinnya/sluzhba-u-spravah-ditej>.

Відзначено позитивні сторони змісту інформації, а саме: основні завдання та функції закладу, нормативно-правові акти, що регламентують надання послуг у справах дітей, цільові програми. Вважаємо, що все ж необхідно висвітлювати звіти про виконану роботу протягом календарного року, щоб порівняти динаміку змін, які відбуваються щороку.

ВИСНОВКИ

У дослідженні обґрунтовано теоретичні основи дослідження. Результати проведеної роботи засвідчили досягнення мети й розв'язання поставлених завдань, що дало можливість дійти до таких висновків:

1. Проаналізовано підготовку соціальних працівників у сучасних умовах навчання.

Встановлено, що важливим етапом для підготовки кваліфікованого соціального працівника є здобуття вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота», що дасть можливість працювати у закладах соціальної сфери.

Українська фундаторка соціальної роботи Тетяна Семигіна трактує даний термін: «Соціальна робота – це заснована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості.

Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманітності».

У свою чергу «соціальний працівник» – професійно підготовлений фахівець, що має відповідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи.

Соціальний працівник допомагає людям вирішувати проблеми, створюючи для цього необхідні ресурси, забезпечує взаємодію між людьми чи людиною та середовищем у цілому, підвищує відповідальність організацій за людину, впливає на соціальну політику.

Досить важливо, щоб соціальний працівник постійно удосконалювався та вивчав різноманітні методи, прийоми, методики, які він міг застосувати у своїй діяльності. До таких діянь відносяться «інноваційні тенденції» – це вид діяльності, який пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і

розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт.

2. Розкрито особливості роботи соціальних працівників та визначено професійну ідеологію.

Соціальна робота є складним процесом, що вимагає міцних знань із соціології, психології, педагогіки, медицини, правознавства, економіки, теорії управління та інших галузей, та її ефективність значною мірою залежить від самого соціального працівника, його вмінь, досвіду, особистих якостей. Офіційне введення цієї професії в Україні відбулося весною 1991 року. На даний час професія соціального працівника стає все актуальнішою.

Фахівець із соціальної роботи має володіти такими якостями як: порядність, чесність та безкорисливість; високий рівень емпатії; цілеспрямованість; сила волі; працьовитість; спостережливість, емоційно-вольова стійкість, а також мати спокійний та приємний тембр голосу.

Соціальний працівник у своїй сфері має виконувати застосовувати функції, такі як: діагностична; прогностична; організаційна; комунікативна; посередницька; попереджувально-профілактична; охоронно-захисна; допомоги і підтримки; медико-гігієнічна та інші.

У своїй роботі соціальний працівник має дотримуватись два принципи: гуманізму та конфіденційності.

3. Охарактеризовано діяльність Служб у справах дітей в Україні.

Встановлено, що Служба у справах дітей контролює ведення справ та координацію діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для здійснення усіх повноважень щодо опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, у складі Служби у справах дітей створюється окремий підрозділ, діяльність якого визначається в установленому порядку. Пересвідчилися, що вагому частку роботи викоують саме соціальні працівники.

Щодо штатної чисельності, то вона встановлюється залежно від кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, але має становити не менше двох осіб.

На сьогодні, в Україні діють об'єднані територіальні громади. Відповідно до даних об'єднань діють законодавчі підстави створення Служби у справах дітей в територіальній громаді.

Щодо самої діяльності служби у справах дітей, то вона виконує ряд функцій, а саме:

- бере участь у здійсненні заходів щодо соціального захисту і захисту прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і несе відповідальність за їх дотримання, а також координує здійснення таких заходів;

- оформляє документи на усиновлення і застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначених цим Законом;

- оформляє клопотання щодо переведення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на інші форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- здійснює контроль за умовами влаштування і утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- здійснює моніторинг діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснює інші заходи стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

4. Проведено та описано експериментальне дослідження в Петриківській Службі у справах дітей.

Встановлено, що інформаційне наповнення сайту є досить змістовним, щоб володіти інформацією, яка необхідна для інтелектуального збагачення, або написання наукових робіт.

Ми провели діагностику на сайті Петриківської служби у справах дітей. Відзначено позитивні сторони змісту інформації, а саме: основні

завдання та функції закладу, нормативно-правові акти, що регламентують надання послуг дітям, цільові програми.

Вважаємо, що все ще існує потреба у звітності, яка висвітлює роботу, виконану протягом календарного року, щоб порівняти динаміку змін, які відбуваються з року в рік.

Проведене дослідження не вичерпує всієї проблематики даного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архипова С. П. Соціально-педагогічні технології роботи з неблагополучними сім'ями. К.: Слово, 2011. С. 242-261.
2. Батищева Г. О. Робота соціальних служб для молоді з молодою сім'єю : метод. рекомендації. К.: А.Л.Д., 1996. 213 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. заклад. К. : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
4. Березін О. В. Механізми формування та методологія розвитку закладів і підприємств соціального обслуговування. К., 2013. 210 с.
5. Бех В. П. Соціальна робота і формування громадянського суспільства. К., 2008. 599 с.
6. Волканова В. Робота соціального педагога з «кризовими сім'ями» та дітьми групи «ризик». 2012. № 1 (61). С. 10–17.
7. Вступ до соціальної роботи / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. К. : Академвидав, 2005. 304 с.
8. Горпинич О. В. Соціальна робота в Україні : стан та перспективи розвитку. К., 2004. № I (23). С. 67–74.
9. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції. Тернопіль:Економічна думка, 2004. 310 с.
10. Дніпропетровська обласна державна адміністрація. Служба у справах дітей : Режим доступу : <https://adm.dp.gov.ua/dniprooda/pro-oda/departamenti-ta-upravlinnya/sluzhba-u-spravah-ditej>.
11. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
12. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: Навч. посібник. К., 2008. 233 с.

13. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навч. посіб. для ВНЗ / Л. М. Завацька. К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.
14. Законодавчі підстави створення Служби у справах дітей в територіальній громаді. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13666>.
15. Зайцева З. Г. Школа і важковиховувані підлітки. 2001. 297 с.
16. Зберегти сім'ю. Соціальна робота із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах . К. : ЕКМО, 2008. – 160 с.
17. Калмикова Л. В. Вплив різних типів неблагополучних сімей на поведінку і розвиток підлітків.
URL: [//C:/Users/Admin/Downloads/Znpkhist_2010_2_24.pdf](http://C:/Users/Admin/Downloads/Znpkhist_2010_2_24.pdf).
18. Капська А. Й. Соціальна робота : навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово». 2011. 400 с.
19. Карпенко О. Професійні функції соціального працівника як складова професійної компетентності URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/20/visnuk_4.pdf.
20. Краснова Н. П. Соціально-педагогічна робота з сім'єю, яка є фактором дезадаптації дитини. К., 2014. № 2. С. 21–31.
21. Кремень В. Г. Освітнянський простір і соціальна робота в Україні: концептуальні засади взаємовпливу // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. К., 2003. № 4. С. 5-11.
22. Лабенська Л. Л., Савич В. О. Права дитини: сучасний стан забезпечення та реалізації в Україні. К., 2018. № 1. С. 118-122.
23. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота: підручник. Київ, 2009. 367 с.
24. Лукашов С. Спеціалізовані соціальні служби підтримки сім'ї // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2003. №2. С. 115–130.
25. Мельник Л. А. Суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/34.pdf.

26. Міністерство соціальної політики України. Центри захисту Територіальні центри соціального обслуговування.
URL: <https://www.msp.gov.ua/content/centri-zahistu.html?PrintVersion>.
27. Мордань О. О. Державна політика щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків. К., 2015. 20 с.
28. Моторнюк У. Аналіз сучасного стану надання соціальних послуг.
URL: file:///C:/Users/Downloads/bses_2016_8_38.pdf.
29. Навроцький О. О. Компетенція окремих органів державної влади у сфері забезпечення прав дитини: сучасний стан та шляхи удосконалення. К., 2017. № 5. С. 127-131.
30. Напрями та зміст соціально-педагогічної роботи з проблемними сім'ями. URL: https://pidru4niki.com/81728/pedagogika/napryami_zmist_roboti_sotsialnogo_pedagoga_problemnimi_simyami.
31. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. К.: «К.І.С.», 2003. С. 13-42.
32. Павлишина Н. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3304.
33. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини : Указ Президента України від 11 серп. 2011 р. № 811/2011 // Офіційний вісник України. 2011. № 63. Ст. 2494.
34. Поліщук В. А., Янкович О. І. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи. ТДПУ, Тернопіль, 2009. 256 с.
35. Примуш М. В. Загальна соціологія: Навч. Посібник. К.: Професіонал, 2004. 590 с.
36. Профілактика девіантної підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи URL: https://vspu.edu.ua/science/dis/des_10_1.pdf.
37. Романовська Л. І. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до

професійної діяльності та позитивні тенденції такого процесу в Україні. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. № 2 (8). С. 224–227.

38. Савельчук І. А. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21947/1/22.pdf>.

39. Сейко Н. А. Добročинність у сфері освіти України (XIX – початок XX століття). Луганськ. 2009. 44 с.

40. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

41. Сидоренко Ю. Сучасна українська сім'я як клієнт соціальної роботи. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2003. №2. С.98–104.

42. Служба у справах дітей Новоархангельської селищної ради. URL:<https://clarity-project.info/edr/44127238>.

43. Соціальна робота в Україні : перші кроки / Під редакцією В. Полтавця. К. : Видавничий дім «KM Academia», 2000. 236 с.

44. Соціальна робота: хрестоматія. К.: ДЦССМ, 2001. – 396 с.

45. Соціальний працівник та його професійна ідеологія URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/12610/>.

46. Територіальний центр соціального обслуговування (надання Соціальних послуг). [Електронний ресурс]. URL: <http://koveladm.gov.ua/show/page-178/>.

47. Технологія соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

URL: http://bahmat.at.ua/SOTS_SUPROVID/soc.suprovid.pdf.

48. Трестер Ю. О. Державні механізми забезпечення безпеки дитини в Україні: організаційно-правовий аспект. К., 2018. 205 с.

49. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навч. Посібник.К.: ЦССДМ, 2003. 132 с.

50. Трубавіна І. М. Аналіз застосування форм організації соціально-педагогічної роботи з сім'єю в системі центрів соціальних служб для молоді в Україні. 2000. Вип.3. С. 135-141.
51. Трубавіна І. М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї. К. : ДЦССМ, 2003. 85 с.
52. Трубавіна І. М., Бугаєць Н.А. Методи вивчення сім'ї. К.: УДЦССМ, 2001. 76 с.
53. Трубавіна І. М. Сучасні підходи до розуміння сім'ї у наукових дослідженнях. К., 2007. № 1. С. 38-48.
54. Трубавіна І. Технології соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю. Полтава 2001. Вип. 6/7 (20-21). С. 49–59.
55. Функції служби у справах дітей щодо опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. URL: <https://законодавство.com/zakon-ukrajiny/stattya-funksiji-slujbi-spravah-ditey>.
56. Фурман А. В. Історія соціальної роботи. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 174 с.
57. Храпко І. Є. Мережа установ соціального захисту населення України. URL: <file:///C:/Users/Downloads/63.pdf>.
58. Цибулько Л. Г. Види та етапи соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/12tlgzns.pdf>.
59. Чим зумовлені функції місцевого самоврядування в сфері захисту прав дітей. URL: <https://auc.org.ua/novyna/chym-zumovleni-funkciyi-miscevogo-samovryaduvannya-v-sferi-zahystu-prav-ditey>.
60. Шевченко О. Робота служби у справах дітей з підлітками групи ризику. 2008. № 6 (18). С. 13–27.
61. Якубова Л. А. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи в Україні та за кордоном. URL: Режим доступу:http://www.irbis_nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_6.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вплив тенденцій на характер розвитку підготовки соціальних працівників

Періоди становлення	Тенденції	Характеристики системи підготовки	Характеристика результату підготовки
1990–2000 Пропедевтична модель підготовки соціальних працівників	Глобалізація соціальних проблем Реформування системи соціального забезпечення, що залишилася від України у складі СРСР Інституалізація Професіоналізація Відродження благодійності та волонтерства Наявність світового професійного досвіду соціальної роботи; Пріоритетність соціокультурних цінностей	Соціальна робота як суспільне явище; Розбудова мережі та суб'єктів Потреба в підготовці соціальних працівників; Неузгодженість дій між суб'єктами соціальної роботи	Створення різних освітніх моделей підготовки Велика кількість державних закладів, недержавних організацій Активізація благодійності, волонтерського руху.
2000–2010 Інтегративна модель підготовки соціальних працівників	Глобалізація гуманітарного простору Євроінтеграція в освітній простір Впровадження ринку соціальних послуг Впровадження європейських стандартів у законодавство та практику соціальної роботи	Стандартизація соціальних послуг Стандарти професійної підготовки Удосконалення форм та методів соціальної роботи Активізації форм та методів підготовки соціальних працівників	Зміна діяльнісної парадигми на компетентнісну парадигму підготовки Прояв освітньо-фахового потенціалу Розробка стандартів соціальної роботи з певними категоріями клієнтів Масовість підготовки соціальних працівників

<p>2010—до теперішнього часу Інноваційна модель підготовки соціальних працівників</p>	<p>Взаємозв'язок теорії та практики щодо усвідомлення актуальних проблем соціальної роботи Розширення професійних функцій та груп клієнтів соціальної роботи Вдосконалення стандартизації надання соціальних послуг Впровадження інновацій в сферу надання соціальних послуг</p>	<p>Актуалізація потенціалу середовища; Якість надання соціальних послуг; Управління соціальними послугами (кейс-менеджмент) Співпраця між суб'єктами соціальної роботи та суб'єктами навчання Посилення волонтерського руху та корпоративного Волонтерства</p>	<p>Створення інноваційного середовища Інноваційні методики соціальної роботи Супервізорство Інтерактивні практики викладання соціальної роботи Партнерство між державними соціальними установами, навчальними закладами, благодійними організаціями та волонтерським рухом</p>
---	--	--	--

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства соціальної політики України

16 вересня 2021 року N 518

ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ

про Службу у справах дітей міської, районної у місті ради

I. Загальні положення

1. Служба у справах дітей міської, районної у місті ради (далі - служба) утворюється міською, районною у місті (у разі її утворення) радою та є підзвітною, підконтрольною та підпорядкованою міській, районній у місті (у разі її утворення) раді та міському голові, голові районної у місті ради.

2. Служба має право юридичної особи та в межах, визначених законодавством України, приймає самостійні рішення, які оформляються актами та наказами за підписом керівника служби.

3. Служба у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, наказами Мінсоцполітики, наказами начальника служби у справах дітей обласної державної адміністрації, рішеннями міської, районної у місті ради та її виконавчого комітету, розпорядженнями міського голови, голови районної у місті ради, іншими нормативними актами органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

II. Основні завдання та повноваження служби

4. Основними завданнями та повноваженнями служби є:

1) реалізація на території територіальної громади державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; визначення пріоритетних напрямів поліпшення становища дітей у територіальній громаді, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку;

2) розроблення і проведення самостійно або разом з виконавчими органами міської, районної у місті ради, відповідними органами виконавчої

влади, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, громадськими об'єднаннями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

3) організація і проведення разом з виконавчими органами міської, районної у місті ради, уповноваженими підрозділами органів Національної поліції заходів щодо соціального захисту дітей, виявлення причин, що зумовлюють дитячу бездоглядність і безпритульність, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

4) координація діяльності виконавчих органів міської, районної у місті ради, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території територіальної громади, у розв'язанні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, надання їм у межах компетенції практичної, методичної та консультаційної допомоги в цій сфері;

5) розроблення та подання пропозицій до проєктів місцевих, обласних програм, планів і прогнозів щодо соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей, у тому числі в частині бюджетних асигнувань на виконання відповідних програм і проведення заходів щодо реалізації державної політики з питань дітей, спрямованої на подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, а також на утримання підпорядкованих службі закладів соціального захисту для дітей;

б) ведення державної статистики щодо дітей; організація та проведення разом з виконавчими органами міської, районної у місті ради, науковими установами досліджень у сфері соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; підготовка інформаційно-аналітичних і статистичних матеріалів про причини та умови вчинення дітьми правопорушень; вивчення і поширення міжнародного досвіду з питань соціального захисту дітей, дотримання їхніх прав та інтересів; підготовка та подання в установленому порядку статистичної звітності;

7) проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань, що належать до компетенції служби, зокрема, через засоби масової інформації;

8) надання організаційної і методичної допомоги притулкам для дітей, центрам соціально-психологічної реабілітації дітей, центрам соціальної підтримки дітей та сімей, соціально-реабілітаційним центрам (дитячим містечкам), що розташовані на території відповідної територіальної громади та/або в яких отримують соціальні послуги діти, які проживають у територіальній громаді або походять з неї, здійснення в межах компетенції безпосереднього контролю за діяльністю таких закладів;

9) вжиття заходів із виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які залишилися без батьківського піклування; у разі необхідності забезпечення їх тимчасового влаштування, надання необхідної допомоги з урахуванням їхніх потреб;

10) забезпечення безпеки дітей, стосовно яких надійшла інформація про жорстоке поводження з ними або загрозу їхньому життю чи здоров'ю, шляхом:

невідкладного проведення оцінки рівня безпеки дитини спільно з уповноваженим підрозділом територіального органу Національної поліції, який діє у межах своїх повноважень, фахівцем із соціальної роботи або іншим надавачем соціальних послуг, представником закладу охорони здоров'я, у разі необхідності із залученням інших фахівців; вжиття в разі необхідності заходів щодо організації надання дитині необхідної медичної допомоги, її тимчасового влаштування; підготовка клопотання до органу опіки та піклування про невідкладне відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють, у разі підтвердження факту загрози її життю та здоров'ю;

11) підготовка за участю виконавчих органів міської, районної у місті ради документів для звернення органу опіки та піклування до суду про позбавлення, відібрання дитини у батьків без позбавлення їх батьківських прав;

12) підготовка документів та проєктів рішень органу опіки та піклування для реєстрації народження підкинутих, знайдених дітей, дітей, покинутих у пологових будинках, інших закладах охорони здоров'я, дітей, мати яких

померла чи місце проживання матері яких встановити неможливо, подання таких документів та рішень органам реєстрації актів цивільного стану;

13) підготовка висновків про доцільність (недоцільність) повернення дитини, щодо якої було прийняте рішення про тимчасове влаштування, до батьків або інших законних представників;

14) збір документів, необхідних для надання дитині статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, підготовка проєктів відповідних рішень органу опіки та піклування;

15) вжиття заходів щодо повернення в Україну дітей, позбавлених батьківського піклування, які є громадянами України та походять із відповідної територіальної громади;

16) ведення обліків дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, включаючи дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, дітей, які залишились без батьківського піклування, включаючи дітей, розлучених із сім'єю, дітей, які є іноземцями або особами без громадянства та виявили бажання особисто чи через інших осіб набути статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту (далі - діти, розлучені із сім'єю), дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які можуть бути усиновлені; дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які прибули з інших територій; усиновлених дітей, за умовами проживання та виховання яких здійснюється нагляд; потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів; кандидатів в усиновлювачі; нерухомого майна дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

17) участь у межах компетенції у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого з метою забезпечення прав та найкращих інтересів дітей;

18) забезпечення в межах компетенції ведення єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і

сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів;

19) вжиття вичерпних заходів для влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України із дотриманням пріоритету сімейного виховання (усиновлення, опіка, піклування, влаштування у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу), у тому числі:

підготовка та видання висновків про можливість бути усиновлювачами особам, які бажають усиновити дитину; підготовка проєктів рішень органу опіки та піклування про утворення прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, про встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, влаштування їх до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу;

20) здійснення у межах компетенції контролю за дотриманням законодавства з питань соціального захисту дітей і запобігання вчиненню ними правопорушень, у тому числі щодо умов утримання і виховання:

дітей, влаштованих на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, у тому числі до спеціальних виховних установ;

дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ях опікунів, піклувальників, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях;

дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у сім'ях патронатних вихователів;

21) підготовка висновків та звітів про стан виховання, утримання і розвитку дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, усиновлених дітей;

22) розгляд звернень власників підприємств, установ або організацій усіх форм власності щодо звільнення працівників віком до 18 років та надання відповідних письмових дозволів;

23) проведення передбачених законодавством заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей, у тому

числі: розроблення та проведення заходів щодо захисту прав і законних інтересів дітей, які постраждали від домашнього насильства, та дітей, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі; прийом та розгляд заяв і повідомлень про домашнє насильство стосовно дітей та за участю дітей, у тому числі повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; інформування дітей, які постраждали від домашнього насильства, їхніх батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, а також дітей, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі, їхніх батьків, інших законних представників про права дітей, заходи, у яких вони можуть узяти участь, та послуги, якими вони можуть скористатися; проведення з батьками, іншими законними представниками дітей профілактичної роботи із запобігання домашньому насильству стосовно дітей і за участю дітей, у тому числі із залученням у разі необхідності інших суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю в межах їхньої компетенції; порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питань про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб за невиконання або неналежного виконання ними обов'язків у разі виявлення фактів домашнього насильства, у роботі з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, та дітьми, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі; взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству";

24) забезпечення соціального захисту дітей, які постраждали від торгівлі людьми, у тому числі інформування про таких дітей територіального органу Національної поліції, структурного підрозділу місцевої державної адміністрації, відповідального за проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, для проведення відповідних заходів згідно із законодавством;

25) забезпечення захисту житлових та майнових прав дітей, в тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема:

ведення обліку нерухомого майна дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування; складання опису майна дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, за місцем знаходження такого майна;

підготовка проєктів рішень органу опіки та піклування за місцем знаходження майна дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, про встановлення опіки над майном; призначення особи, яка буде представляти інтереси дітей вказаної категорії на час здійснення права на спадкування; укладення договору оренди житла, яке належить дитині-сироті та дитині, позбавленій батьківського піклування, на праві власності; погодження зняття з реєстрації дітей зазначеної категорії; вжиття заходів щодо передання житла, яке належить на праві користування дитині-сироті та дитині, позбавленій батьківського піклування, у власність дитини; подання органу опіки та піклування необхідних документів для взяття дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, після досягнення нею 16-річного віку на облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і на соціальний квартирний облік у разі наявності правових підстав для цього; забезпечення контролю за виконанням рішень міської, районної у місті ради та її виконавчих органів щодо захисту житлових та майнових прав дітей;

26) забезпечення захисту прав дітей при вчиненні правочинів стосовно нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким вони мають, шляхом: надання консультацій фізичним особам з питань підготовки необхідних документів щодо вчинення відповідних правочинів; перевірка документів, поданих на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини, з'ясування наявності/відсутності обставин, що можуть бути підставою для відмови у наданні дозволу на вчинення таких правочинів; підготовка проєктів рішень органів опіки та піклування про надання (відмову в наданні) дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким має дитина; подання міському голові, голові районної у

місті ради клопотання про необхідність звернення до суду з метою захисту майнових та житлових прав дитини, якщо батьки, опікуни/піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі не виконують рішення виконавчого органу міської, районної у місті ради; підготовка для подання до суду письмових висновків органу опіки та піклування щодо виселення дитини, зняття дитини з реєстрації місця проживання, визнання такою, що втратила право користування житловим приміщенням, управління батьками майном дитини;

27) збір матеріалів, підготовка письмових висновків органів опіки та піклування для подання до суду або проєктів рішень органу опіки та піклування щодо розв'язання спорів між батьками стосовно прізвища, імені, місця проживання дитини, участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї;

28) підготовка висновків та проєктів рішень органу опіки та піклування про підтвердження місця проживання дітей для їх тимчасового виїзду за межі України;

29) підготовка для подання до суду висновків органу опіки та піклування щодо позбавлення та поновлення батьківських прав; побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав; відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду; про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним; з інших питань, що стосуються прав дитини, які вирішуються із залученням або за ініціативою виконавчого органу міської, районної у місті ради як органу опіки та піклування;

30) складання протоколів про адміністративні правопорушення відповідно до частин п'ятої, шостої статті 184 (невиконання рішення органу опіки та піклування щодо визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від дитини) та статті 188⁵⁰ (невиконання законних вимог посадових (службових) осіб органу опіки та піклування) Кодексу України про адміністративні правопорушення;

31) розгляд питань, пов'язаних із доцільністю відрахування неповнолітніх здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти першого року навчання, здобувачів фахової передвищої та вищої освіти першого року навчання (далі - здобувач освіти), що передбачає: отримання від закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти повідомлення, у тому числі в електронній формі та за допомогою телефонного зв'язку, про заплановане відрахування неповнолітнього здобувача освіти із зазначенням підстав для такого відрахування за один місяць до прийняття відповідного рішення; вивчення у взаємодії із законними представниками неповнолітнього здобувача освіти (протягом 10 робочих днів з дня отримання такого повідомлення) підстав запланованого відрахування на предмет їх відповідності законодавству у сфері захисту прав дітей; встановлення причин відрахування, визначення доцільності та можливості їх усунення; у разі встановлення факту невідповідності підстав запланованого відрахування неповнолітнього здобувача освіти законодавству у сфері захисту прав дітей подання закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти аргументованого заперечення щодо такого відрахування;

32) сприяння в межах компетенції поверненню дітей-іноземців, виявлених на території міста, району в місті, до місць їхнього постійного проживання та забезпечення їх соціального захисту до моменту повернення;

33) представництво від імені органу опіки та піклування інтересів дітей, розлучених із сім'єю, виявлених на території міста, району в місті;

34) здійснення контролю за цільовим використанням аліментів;

35) забезпечення організації діяльності Комісії з питань захисту прав дитини;

36) розгляд в установленому порядку звернень громадян, зокрема звернень дітей щодо неналежного виконання батьками, іншими законними представниками обов'язків з виховання або щодо зловживання ними своїми правами;

37) виконання інших функцій, покладених на службу відповідно до законодавства.

III. Права служби

5. Служба має право:

1) приймати з питань, що належать до її компетенції, рішення, які є обов'язковими для виконання місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, посадовими особами, фізичними особами;

2) отримувати повідомлення від місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, посадових осіб про заходи, вжиті на виконання прийнятих службою рішень;

3) отримувати в установленому порядку від місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності інформацію, документи та інші матеріали з питань, що належать до компетенції служби; від місцевих органів державної статистики - статистичні дані, необхідні для виконання визначених для неї завдань;

4) звертатися щодо фактів порушення прав та інтересів дітей до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності в разі виявлення таких фактів;

5) перевіряти стан роботи із соціально-правового захисту дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей незалежно від форми власності, стан виховної роботи з дітьми у закладах освіти за місцем проживання, а також у разі необхідності - умови роботи працівників віком до 18 років на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності;

б) представляти в разі необхідності інтереси дітей у судах, у їх взаємодії з підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, брати участь у розгляді судами справ щодо дітей і захисту їхніх прав та інтересів;

7) запрошувати для бесіди батьків, інших законних представників дітей, посадових осіб з метою з'ясування причин та умов, які призвели до порушення прав дітей, бездоглядності та безпритульності, вчинення правопорушень, і вживати заходів щодо усунення причин;

8) порушувати перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про накладення дисциплінарних стягнень на посадових осіб у разі невиконання ними рішень, прийнятих службою, Нацсоцслужбою;

9) порушувати перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом фізичних та юридичних осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів дітей;

10) укладати в установленому порядку угоди про співпрацю з науковими установами, громадськими об'єднаннями і благодійними організаціями з питань, які належать до компетенції служби;

11) скликати в установленому порядку наради, конференції, семінари з питань, що належать до компетенції служби;

12) проводити особистий прийом дітей, а також їхніх батьків, інших законних представників, розглядати їхні звернення з питань, що належать до компетенції служби;

13) визначати потребу в утворенні спеціальних установ і закладів соціального захисту дітей;

14) відвідувати дітей, які перебувають в службі на обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання, навчання і роботи; вживати заходів щодо соціального захисту дітей;

15) проводити інспекційні відвідування одержувачів аліментів із метою контролю за цільовим витрачанням аліментів.

IV. Організація роботи служби

6. Служба під час виконання визначених для неї завдань взаємодіє з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, службами у справах дітей районної та обласної державних адміністрацій, депутатами міської, районної у місті ради, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями, благодійними організаціями та фізичними особами.

7. Службу очолює начальник, який призначається на посаду і звільняється з посади згідно з розпорядженням міського голови, голови районної у місті ради з дотриманням вимог Законів України "Про службу в органах місцевого самоврядування" та "Про місцеве самоврядування в Україні".

8. Начальник служби може мати заступників, які за його поданням призначаються на посаду і звільняються з посади згідно з розпорядженням міського голови, голови районної у місті ради.

9. Начальник служби:

1) здійснює керівництво службою, персонально відповідає за виконання визначених для неї завдань, за роботу підпорядкованих службі закладів;

2) планує роботу служби і забезпечує виконання перспективних і поточних планів роботи;

3) видає у межах своєї компетенції накази, організовує і контролює їх виконання;

4) подає на затвердження міському голові, голові районної у місті ради кошторис і штатний розпис служби в межах граничної чисельності та фонду оплати праці працівників;

5) затверджує положення про структурні підрозділи та функціональні обов'язки працівників служби, визначає завдання працівникам служби і розподіляє між ними обов'язки;

б) аналізує показники роботи служби, вживає заходів щодо підвищення ефективності роботи служби, забезпечує підвищення кваліфікації працівників;

7) розпоряджається коштами в межах затвердженого кошторису служби.

10. Якщо в службі на обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, або якщо діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, проживають у територіальній громаді, у такій службі для виконання функцій щодо забезпечення їх влаштування у різні форми виховання утворюється окремий підрозділ. Штатна чисельність працівників служб, які забезпечують провадження діяльності з усиновлення, устанавлюється в межах граничної чисельності працівників (не менше ніж дві особи) з розрахунку один працівник на 50 дітей, які перебувають у такій службі на обліку дітей, що можуть бути усиновлені.

11. Для прийняття узгоджених рішень з питань, що належать до компетенції служби, в ній може утворюватися колегія у складі начальника служби (голова колегії), його заступників, керівників виконавчих органів міської, районної у місті ради, органів Національної поліції, представників підприємств, установ, громадських об'єднань.

Склад колегії затверджується міським головою, головою районної у місті ради за поданням начальника служби.

Рішення колегії оформляються наказами начальника служби.

12. Для розгляду наукових рекомендацій і пропозицій щодо поліпшення діяльності та розв'язання інших питань у службі можуть утворюватися наукові та координаційні ради та комісії.

Склад цих рад і комісій та положення про них затверджує начальник служби.

13. Утримання служби здійснюється відповідно до законодавства.

Матеріально-технічне забезпечення служби здійснюється за рахунок коштів міського бюджету.

Штатний розпис служби затверджується міським головою, головою районної у місті ради у межах структури та граничної чисельності служби.

Гранична чисельність, фонд оплати праці працівників служби затверджуються рішенням міської, районної у місті ради.

**Генеральний директор Директорату
розвитку соціальних послуг
та захисту прав дітей**

Руслан КОЛБАСА

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства соціальної політики України

16 вересня 2021 року N 518

ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ

про службу у справах дітей сільської, селищної ради

I. Загальні положення

1. Служба у справах дітей сільської, селищної ради (далі - служба) утворюється сільською, селищною радою та є підзвітною, підконтрольною та підпорядкованою сільській, селищній раді та сільському, селищному голові.

2. Служба має право юридичної особи та в межах, визначених законодавством України, приймає самостійні рішення, які оформляються актами та наказами за підписом керівника служби.

3. Служба у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, наказами Мінсоцполітики, наказами начальника служби у справах дітей обласної державної адміністрації, рішеннями сільської, селищної ради та її виконавчого комітету, розпорядженнями сільського, селищного голови, іншими нормативними актами органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

II. Основні завдання та повноваження служби

4. Основними завданнями та повноваженнями служби є:

1) реалізація на території територіальної громади державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; визначення пріоритетних напрямів поліпшення становища дітей у територіальній громаді, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку;

2) розроблення і проведення самостійно або разом з виконавчими органами сільської, селищної ради, відповідними органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, громадськими об'єднаннями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

3) організація і проведення разом з виконавчими органами сільської, селищної ради, уповноваженими підрозділами органів Національної поліції заходів щодо соціального захисту дітей, виявлення причин, що зумовлюють дитячу бездоглядність і безпритульність, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

4) координація діяльності виконавчих органів сільської, селищної ради, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території територіальної громади, у розв'язанні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, надання їм у межах компетенції практичної, методичної та консультаційної допомоги в цій сфері;

5) розроблення та подання пропозицій до проєктів місцевих, обласних програм, планів і прогнозів щодо соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей, у тому числі в частині бюджетних асигнувань на виконання відповідних програм і проведення заходів щодо реалізації державної політики з питань дітей, спрямованої на подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, а також на утримання підпорядкованих службі закладів соціального захисту для дітей;

6) ведення державної статистики щодо дітей; організація та проведення разом з виконавчими органами сільської, селищної ради, науковими

установами досліджень у сфері соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; підготовка інформаційно-аналітичних і статистичних матеріалів про причини та умови вчинення дітьми правопорушень; вивчення і поширення міжнародного досвіду з питань соціального захисту дітей, дотримання їхніх прав та інтересів; підготовка та подання в установленому порядку статистичної звітності;

7) проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань, що належать до компетенції служби, зокрема, через засоби масової інформації;

8) надання організаційної і методичної допомоги притулкам для дітей, центрам соціально-психологічної реабілітації дітей, центрам соціальної підтримки дітей та сімей, соціально-реабілітаційним центрам (дитячим містечкам), що розташовані на території відповідної територіальної громади та/або в яких отримують соціальні послуги діти, які проживають у територіальній громаді або походять з неї, здійснення в межах компетенції безпосереднього контролю за діяльністю таких закладів;

9) вжиття заходів із виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які залишилися без батьківського піклування; у разі необхідності забезпечення їх тимчасового влаштування, надання необхідної допомоги з урахуванням їхніх потреб;

10) забезпечення безпеки дітей, стосовно яких надійшла інформація про жорстоке поводження з ними або загрозу їхньому життю чи здоров'ю, шляхом:

невідкладного проведення оцінки рівня безпеки дитини спільно з уповноваженим підрозділом територіального органу Національної поліції, який діє у межах своїх повноважень, фахівцем із соціальної роботи або іншим надавачем соціальних послуг, представником закладу охорони здоров'я, у разі необхідності із залученням інших фахівців;

вжиття в разі необхідності заходів щодо організації надання дитині необхідної медичної допомоги, її тимчасового влаштування; підготовка клопотання до органу опіки та піклування про невідкладне відібрання дитини у

батьків або осіб, які їх замінюють, у разі підтвердження факту загрози її життю та здоров'ю;

11) підготовка за участю виконавчих органів сільської, селищної ради документів для звернення органу опіки та піклування до суду про позбавлення, відібрання дитини у батьків без позбавлення їх батьківських прав;

12) підготовка документів та проєктів рішень органу опіки та піклування для реєстрації народження підкинутих, знайдених дітей, дітей, покинутих у пологових будинках, інших закладах охорони здоров'я, дітей, мати яких померла чи місце проживання матері яких встановити неможливо, подання таких документів та рішень органам реєстрації актів цивільного стану;

13) підготовка висновків про доцільність (недоцільність) повернення дитини, щодо якої було прийняте рішення про тимчасове влаштування, до батьків або інших законних представників;

14) збір документів, необхідних для надання дитині статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, підготовка проєктів відповідних рішень органу опіки та піклування;

15) вжиття заходів щодо повернення в Україну дітей, позбавлених батьківського піклування, які є громадянами України та походять із відповідної територіальної громади;

16) ведення обліків дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, включаючи дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, дітей, які залишились без батьківського піклування, включаючи дітей, розлучених із сім'єю, дітей, які є іноземцями або особами без громадянства та виявили бажання особисто чи через інших осіб набути статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту (далі - діти, розлучені із сім'єю), дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які прибули з інших територій; усиновлених дітей, за умовами проживання та виховання яких здійснюється

нагляд; потенційних опікунів, піклувальників; нерухомого майна дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

17) участь у межах компетенції у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого з метою забезпечення прав та найкращих інтересів дітей;

18) забезпечення в межах компетенції ведення єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів (за винятком ведення цього банку в частині інформації про потенційних прийомних батьків, батьків-вихователів, дітей, які можуть бути усиновлені, та кандидатів в усиновлювачі);

19) вжиття вичерпних заходів для влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України з дотриманням пріоритету сімейного виховання, забезпечення дотримання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, у тому числі: надання потенційним опікунам, піклувальникам інформації про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають в службі на обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; обстеження житлово-побутових умов потенційних опікунів, піклувальників; участь у заходах, пов'язаних із вибуттям дітей із закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, в яких вони перебували цілодобово, та влаштуванням у сім'ї усиновлювачів, опікунів, піклувальників, у дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї;

збір та подання до служби у справах дітей відповідної районної державної адміністрації документів, які підтверджують наявність правових підстав для усиновлення дітей, а також документів, необхідних для влаштування дітей до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу; консультування громадян, які виявили бажання усиновити дитину, обстеження умов їхнього проживання, організація знайомства дитини з кандидатами в усиновлювачі, прийомні батьки, батьки-вихователі, встановлення контакту; підготовка проєктів рішень

органу опіки та піклування про встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування;

20) здійснення у межах компетенції контролю за дотриманням законодавства з питань соціального захисту дітей і запобігання вчиненню ними правопорушень, у тому числі щодо умов утримання і виховання: дітей, влаштованих на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, у тому числі до спеціальних виховних установ;

дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ях опікунів, піклувальників, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях; дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у сім'ях патронатних вихователів;

21) підготовка висновків та звітів про стан виховання, утримання і розвитку дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, усиновлених дітей;

22) розгляд звернень власників підприємств, установ або організацій усіх форм власності щодо звільнення працівників віком до 18 років та надання відповідних письмових дозволів;

23) проведення передбачених законодавством заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей, у тому числі: розроблення та проведення заходів щодо захисту прав і законних інтересів дітей, які постраждали від домашнього насильства, та дітей, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі; прийом та розгляд заяв і повідомлень про домашнє насильство стосовно дітей та за участю дітей, у тому числі повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; інформування дітей, які постраждали від домашнього насильства, їхніх батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, а також дітей, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі, їхніх батьків, інших законних представників про права дітей, заходи, у яких вони можуть взяти участь, та послуги, якими вони можуть скористатися; проведення з

батьками, іншими законними представниками дітей профілактичної роботи із запобігання домашньому насильству стосовно дітей і за участю дітей, у тому числі із залученням у разі необхідності інших суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю в межах їхньої компетенції; порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питань про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб за невиконання або неналежне виконання ними обов'язків у разі виявлення фактів домашнього насильства, у роботі з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, та дітьми, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі; взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству";

24) забезпечення соціального захисту дітей, які постраждали від торгівлі людьми, у тому числі інформування про таких дітей територіального органу Національної поліції, структурного підрозділу місцевої державної адміністрації, відповідального за проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, для проведення відповідних заходів згідно із законодавством;

25) забезпечення захисту житлових та майнових прав дітей, в тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема: ведення обліку нерухомого майна дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування; складання опису майна дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, за місцем знаходження такого майна; підготовка проєктів рішень органу опіки та піклування за місцем знаходження майна дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, про встановлення опіки над майном; призначення особи, яка буде представляти інтереси дітей вказаної категорії на час здійснення права на спадкування; укладення договору оренди житла, яке належить дитині-сироті та дитині, позбавленій батьківського піклування, на праві власності; погодження зняття з реєстрації дітей вказаної категорії; вжиття заходів щодо передання житла, яке належить на праві

користування дитини-сироті та дитині, позбавленій батьківського піклування, у власність дитини; подання органу опіки та піклування необхідних документів для взяття дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, після досягнення нею 16-річного віку на облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і на соціальний квартирний облік у разі наявності правових підстав для цього; забезпечення контролю за виконанням рішень сільської, селищної ради та її виконавчих органів щодо захисту житлових та майнових прав дітей;

26) забезпечення захисту прав дітей при вчиненні правочинів стосовно нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким вони мають, шляхом: надання консультацій фізичним особам з питань підготовки необхідних документів щодо вчинення відповідних правочинів; перевірка документів, поданих на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини, з'ясування наявності/відсутності обставин, що можуть бути підставою для відмови у наданні дозволу на вчинення таких правочинів; підготовка проєктів рішень органів опіки та піклування про надання (відмову в наданні) дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким має дитина; подання сільському, селищному голові клопотання про необхідність звернення до суду з метою захисту майнових та житлових прав дитини, якщо батьки, опікуни/піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі не виконують рішення виконавчого органу сільської, селищної ради; підготовка для подання до суду письмових висновків органу опіки та піклування щодо виселення дитини, зняття дитини з реєстрації місця проживання, визнання такою, що втратила право користування житловим приміщенням, управління батьками майном дитини;

27) збір матеріалів, підготовка письмових висновків органів опіки та піклування для подання до суду або проєктів рішень органу опіки та піклування щодо розв'язання спорів між батьками стосовно прізвища, імені, місця проживання дитини, участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї;

28) підготовка висновків та проєктів рішень органу опіки та піклування про підтвердження місця проживання дітей для їх тимчасового виїзду за межі України;

29) підготовка для подання до суду висновків органу опіки та піклування щодо позбавлення та поновлення батьківських прав; побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав; відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду; з інших питань, що стосуються прав дитини, які вирішуються із залученням або за ініціативою виконавчого органу сільської, селищної ради як органу опіки та піклування;

30) складання протоколів про адміністративні правопорушення відповідно до частин п'ятої, шостої статті 184 (невиконання рішення органу опіки та піклування щодо визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від дитини) та статті 188⁵⁰ (невиконання законних вимог посадових (службових) осіб органу опіки та піклування) Кодексу України про адміністративні правопорушення;

31) розгляд питань, пов'язаних із доцільністю відрахування неповнолітніх здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти першого року навчання, здобувачів фахової передвищої та вищої освіти першого року навчання (далі - здобувач освіти), що передбачає: отримання від закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти повідомлення, у тому числі в електронній формі та за допомогою телефонного зв'язку, про заплановане відрахування неповнолітнього здобувача освіти із зазначенням підстав для такого відрахування за один місяць до прийняття відповідного рішення; вивчення у взаємодії із законними представниками неповнолітнього здобувача освіти (протягом 10 робочих днів з дня отримання такого повідомлення) підстав запланованого відрахування на предмет їх відповідності законодавству у сфері захисту прав дітей; встановлення причин відрахування, визначення доцільності та можливості їх усунення; у разі встановлення факту невідповідності підстав запланованого відрахування неповнолітнього здобувача освіти законодавству у сфері захисту прав дітей

подання закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти аргументованого заперечення щодо такого відрахування;

32) сприяння в межах компетенції поверненню дітей-іноземців, виявлених на території села, селища, до місць їхнього постійного проживання та забезпечення їх соціального захисту до моменту повернення;

33) представництво від імені органу опіки та піклування інтересів дітей, розлучених із сім'єю, виявлених на території села, селища;

34) здійснення контролю за цільовим використанням аліментів;

35) забезпечення організації діяльності Комісії з питань захисту прав дитини;

36) розгляд в установленому порядку звернень громадян, зокрема звернень дітей щодо неналежного виконання батьками, іншими законними представниками обов'язків з виховання або щодо зловживання ними своїми правами;

37) виконання інших функцій, покладених на службу відповідно до законодавства.

III. Права служби

5. Служба має право:

1) приймати з питань, що належать до її компетенції, рішення, які є обов'язковими для виконання місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, посадовими особами, фізичними особами;

2) отримувати повідомлення від місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, посадових осіб про заходи, вжиті на виконання прийнятих службою рішень;

3) отримувати в установленому порядку від місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності інформацію, документи та інші матеріали з питань, що належать до компетенції служби; від місцевих органів державної

статистики - статистичні дані, необхідні для виконання визначених для неї завдань;

4) звертатися щодо фактів порушення прав та інтересів дітей до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності в разі виявлення таких фактів;

5) перевіряти стан роботи із соціально-правового захисту дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей незалежно від форми власності, стан виховної роботи з дітьми у закладах освіти за місцем проживання, а також у разі необхідності - умови роботи працівників віком до 18 років на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності;

6) представляти в разі необхідності інтереси дітей у судах, у їх взаємодії з підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, брати участь у розгляді судами справ щодо дітей і захисту їхніх прав та інтересів;

7) запрошувати для бесіди батьків, інших законних представників дітей, посадових осіб з метою з'ясування причин та умов, які призвели до порушення прав дітей, бездоглядності та безпритульності, вчинення правопорушень, і вживати заходів щодо усунення причин;

8) порушувати перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про накладення дисциплінарних стягнень на посадових осіб у разі невиконання ними рішень, прийнятих службою, Нацсоцслужбою;

9) порушувати перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом фізичних та юридичних осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів дітей;

10) укладати в установленому порядку угоди про співпрацю з науковими установами, громадськими об'єднаннями і благодійними організаціями з питань, які належать до компетенції служби;

11) скликати в установленому порядку наради, конференції, семінари з питань, що належать до компетенції служби;

12) проводити особистий прийом дітей, а також їхніх батьків, інших законних представників, розглядати їхні звернення з питань, що належать до компетенції служби;

13) визначати потребу в утворенні спеціальних установ і закладів соціального захисту дітей;

14) відвідувати дітей, які перебувають в службі на обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання, навчання і роботи; вживати заходів щодо соціального захисту дітей;

15) проводити інспекційні відвідування одержувачів аліментів із метою контролю за цільовим витрачанням аліментів.

IV. Організація роботи служби

6. Служба під час виконання визначених для неї завдань взаємодіє з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, старостами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями, благодійними організаціями та фізичними особами.

7. Службу очолює начальник, який призначається на посаду і звільняється з посади згідно з розпорядженням сільського, селищного голови з дотриманням вимог Законів України "Про службу в органах місцевого самоврядування" та "Про місцеве самоврядування в Україні".

8. Начальник служби може мати заступників, які за його поданням призначаються на посаду і звільняються з посади згідно з розпорядженням сільського, селищного голови.

9. Начальник служби:

1) здійснює керівництво службою, персонально відповідає за виконання визначених для неї завдань, за роботу підпорядкованих службі закладів;

2) планує роботу служби і забезпечує виконання перспективних і поточних планів роботи;

3) видає у межах своєї компетенції накази, організовує і контролює їх виконання;

4) подає на затвердження сільському, селищному голові кошторис і штатний розпис служби в межах граничної чисельності та фонду оплати праці працівників;

5) затверджує положення про структурні підрозділи і функціональні обов'язки працівників служби, визначає завдання працівникам служби і розподіляє між ними обов'язки;

6) аналізує показники роботи служби, вживає заходів щодо підвищення ефективності роботи служби, забезпечує підвищення кваліфікації працівників;

7) розпоряджається коштами в межах затвердженого кошторису служби.

10. Якщо в службі на обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, або якщо діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, проживають у територіальній громаді, у такій службі для виконання функцій щодо забезпечення їх влаштування у різні форми виховання утворюється окремий підрозділ або в штатному розписі служби передбачається окрема посада.

11. Для прийняття узгоджених рішень з питань, що належать до компетенції служби, в ній може утворюватися колегія у складі начальника служби (голова колегії), його заступників, керівників виконавчих органів сільської, селищної ради, органів Національної поліції, представників підприємств, установ, громадських об'єднань. Склад колегії затверджується сільським, селищним головою за поданням начальника служби. Рішення колегії оформляються наказами начальника служби.

12. Для розгляду наукових рекомендацій і пропозицій щодо поліпшення діяльності та розв'язання інших питань у службі можуть утворюватися наукові та координаційні ради та комісії.

Склад цих рад і комісій та положення про них затверджує начальник служби.

13. Утримання служби здійснюється відповідно до законодавства.

Матеріально-технічне забезпечення служби здійснюється за рахунок коштів сільського, селищного бюджету.

Штатний розпис служби затверджується сільським, селищним головою у межах структури та граничної чисельності служби.

Гранична чисельність, фонд оплати праці працівників служби затверджуються рішенням сільської, селищної ради.

Додаток В

Форми та методи роботи, які використовує соціальний працівник у своїй роботі

Категорія клієнтів	Форми	Методи	Технології соціально-педагогічної роботи з:
одинокі матері (батьки)	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	одинокими матерями (батьками)
батьки, у яких діти відібрані без позбавлення батьківських прав	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	сім'ями
батьки, у яких діти перебувають в інтернатних закладах	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	сім'ями
сім'я трудових мігрантів	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	сім'ями
неповнолітні батьки	- індивідуальна робота; -групова робота;	- соціально- економічні; - психологічно-	юними батьками

	-робота в громаді	педагогічні	
біженці або сім'ї вимушених переселенців	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально-економічні; - психологічно-педагогічні	біженцями
постраждалі від природних, техногенних катастроф	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально-економічні; - психологічно-педагогічні	постраждалих від катастроф
місцезнаходження одного з батьків невідоме	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально-економічні; - психологічно-педагогічні	дітьми
особи, діти з інвалідністю	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально-економічні; - психологічно-педагогічні	особами, що мають обмеження фізичних та інтелектуальних можливостей
сім'я, де є недієздатні особи/недієздатна особа	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально-економічні; - психологічно-педагогічні	особами, що мають обмеження фізичних та інтелектуальних можливостей
сім'я усиновлювачів	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально-економічні; - психологічно-педагогічні	сім'ями

сім'я (особа) опікунів/піклувальників	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	сім'ями
батьки, які перебувають у процесі розлучення	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	сім'ями
засуджені до покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	засудженими
особи, які повернулися з місць позбавлення волі	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	засудженими
особи, які постраждали від насильства в сім'ї	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	сім'ями
діти, які постраждали від жорстокого поводження та насильства	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	дітьми вулиці
особи з числа дітей- сиріт	- індивідуальна	- соціально-	дітьми вулиці

	робота; -групова робота; -робота в громаді	економічні; - психологічно- педагогічні	
сім'ї, де батьки зловживають наркотичними засобами і психотропними речовинами	- індивідуальна робота; -групова робота; -робота в громаді	- соціально- економічні; - психологічно- педагогічні	сім'ями

Додаток Д

Закон України Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Органи і служби у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень

{Назва статті 1 в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007}

Здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на:

центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;

{Абзац другий частини першої статті 1 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

уповноважені підрозділи органів Національної поліції;

{Абзац третій частини першої статті 1 в редакції Законів № 5462-VI від 16.10.2012, № 901-VIII від 23.12.2015}

приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції;

{Абзац четвертий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;

центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;

спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;

{Абзац сьомий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1254-VI від 14.04.2009}

притулки для дітей;

центри соціально-психологічної реабілітації дітей;

соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

{Частина перша статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 312-XIV від 11.12.98; в редакції Закону № 864-XIV від 08.07.99; із змінами, внесеними згідно із Законами № 673-IV від 03.04.2003, № 2377-IV від 20.01.2005; в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007}

У здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни.

{Частина друга статті 1 в редакції Закону № 864-XIV від 08.07.99}

Під соціальним захистом дітей у цьому Законі слід розуміти комплекс заходів і засобів соціально-економічного та правового характеру, здійснення яких покладається на суб'єктів, зазначених у частинах першій та другій цієї статті, щодо забезпечення прав дітей на життя, розвиток, виховання, освіту, медичне обслуговування, надання матеріальної підтримки.

{Статтю 1 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 673-IV від 03.04.2003}

Стаття 2. Основні принципи діяльності органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів соціального захисту для дітей

{Назва статті 2 в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007}

Діяльність органів і служб у справах дітей та спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей здійснюється на принципах:

{Абзац перший статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

законності;

застосування переважно методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку дітей;

гласності, тобто систематичного інформування про стан справ щодо захисту прав дітей, правопорушень серед дітей, роботу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей у відкритій державній статистиці, засобах масової інформації;

{Абзац четвертий статті 2 в редакції Законів № 864-XIV від 08.07.99, № 609-V від 07.02.2007; із змінами, внесеними згідно із Законом № 5462-VI від 16.10.2012}

збереження конфіденційності інформації про дітей, які вчинили правопорушення і до яких застосовувалися заходи індивідуальної профілактики;

{Абзац п'ятий статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1170-VII від 27.03.2014}

неприпустимості приниження честі і гідності дітей, жорстокого поводження з ними.

Стаття 3. Профілактика правопорушень серед дітей

Під профілактикою правопорушень серед дітей слід розуміти діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання.

Розділ II

ОРГАНИ І СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Стаття 4. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей

Основними завданнями центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служб у справах дітей є:

розроблення і здійснення самостійно або разом з відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

координація зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності;

забезпечення додержання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, їх усиновлення;

здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей незалежно від форми власності;

ведення державної статистики щодо дітей відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів;

ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених,

влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок);

проведення роботи з соціально-правового захисту дітей, запобігання бездоглядності та правопорушенням серед них, із соціально-психологічної реабілітації найбільш уразливих категорій дітей, контроль та координація діяльності служб у справах дітей;

{Абзац восьмий частини першої статті 4 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

здійснення з питань, що належать до їх компетенції, координації та методологічного забезпечення діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування стосовно соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб із їх числа, а також забезпечення додержання законодавства щодо встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, їх усиновлення, застосування інших передбачених законодавством форм влаштування дітей;

{Абзац частини першої статті 4 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

сприяння розвитку різних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

{Абзац частини першої статті 4 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей мають право:

приймати з питань, що належать до їх компетенції, рішення, які є обов'язковими до виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами та місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого

самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності і громадянами;

{Абзац другий частини другої статті 4 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

звертатися у разі порушення прав та законних інтересів дітей, а також з питань надання їм допомоги до відповідних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності;

проводити роботу серед дітей з метою запобігання правопорушенням;

порушувати перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про направлення до спеціальних установ для дітей, навчальних закладів (незалежно від форми власності) дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, неодноразово самовільно залишали сім'ю та навчальні заклади;

забезпечувати влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, передачу під опіку, піклування, на усиновлення;

вести справи з опіки та піклування над дітьми та усиновлення дітей;

перевіряти стан роботи із соціально-правового захисту дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей незалежно від форми власності, стан виховної роботи з дітьми у навчальних закладах, за місцем проживання, а також у разі необхідності - умови роботи працівників молодше 18 років на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності;

представляти у разі необхідності інтереси дітей в судах, у їх відносинах з підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності;

запрошувати для бесіди батьків або опікунів, піклувальників, посадових осіб до служби у справах дітей з метою з'ясування причин та умов, які

призвели до порушення прав дітей, бездоглядності, вчинення правопорушень, вживати заходів щодо їх усунення;

давати згоду на звільнення працівників молодше 18 років за ініціативою власника підприємства, установи та організації незалежно від форми власності або уповноваженого ним органу;

порушувати перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про накладення дисциплінарних стягнень на посадових осіб у разі невиконання ними рішень, прийнятих центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, службами у справах дітей;

визначати потребу регіонів в утворенні спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей;

розробляти і реалізовувати власні та підтримувати громадські програми соціального спрямування з метою забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

порушувати перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом фізичних та юридичних осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів дітей;

відвідувати дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, перебувають на обліку в службі у справах дітей, за місцем їх проживання, навчання і роботи; вживати заходів для соціального захисту дітей.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, контролює діяльність органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей.

{Частина третя статті 4 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

{Частину четверту статті 4 виключено на підставі Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, посадові особи зобов'язані у строк, визначений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідними службами у справах дітей, повідомляти про заходи, вжиті на виконання прийнятих ними рішень.

{Частина шосту статті 4 виключено на підставі Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

{Частина сьому статті 4 виключено на підставі Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

Штатна чисельність працівників районних, міських, районних у містах служб у справах дітей устанавлюється з розрахунку один працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, які проживають у районі, та не більше ніж на дві тисячі дітей, які проживають у місті, районі у місті. Штатна чисельність працівників служб у справах дітей виконавчих органів сільських, селищних рад відповідних територіальних громад встановлюється з розрахунку один працівник служби не більше ніж на одну тисячу дітей, але не менше одного працівника на об'єднану територіальну громаду.

{До статті 4 включено частину сьому згідно із Законом № 1824-VIII від 19.01.2017}

{Частина восьму статті 4 виключено на підставі Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей мають права юридичної особи.

{До статті 4 включено частину восьму згідно із Законом № 1824-VIII від 19.01.2017}

Типове положення про службу у справах дітей затверджує Кабінет Міністрів України.

{Стаття 4 в редакції Закону № 864-XIV від 08.07.99; із змінами, внесеними згідно із Законами № 673-IV від 03.04.2003, № 3167-IV від 01.12.2005; в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007}

Стаття 5. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції

{Назва статті 5 в редакції Законів № 5462-VI від 16.10.2012, № 901-VIII від 23.12.2015}

{Частина першу статті 5 виключено на підставі Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції зобов'язані:

{Абзац перший частини другої статті 5 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012; з змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей;

виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;

{Абзац третій частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми;

{Абзац п'ятий частини другої статті 5 виключено на підставі Закону № 245-VII від 16.05.2013}

виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні дітей;

розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;

{Абзац сьомий частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;

виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту;

виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей;

{Частина другу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, у тому числі звільнених з спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей;

{Абзац частини другої статті 5 в редакції Закону № 673-IV від 03.04.2003; із змінами, внесеними згідно із Законами № 2377-IV від 20.01.2005, № 609-V від 07.02.2007}

повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинуто, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади;

викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом - піддавати їх приводу;

відвідувати правопорушників, що не досягли 18 років, за місцем їх проживання, навчання, роботи, проводити бесіди з ними, їх батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками);

{Абзац чотирнадцятий статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

отримувати від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності відомості, необхідні у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що перебувають у її провадженні;

затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, - на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин;

{Абзац частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1410-IV від 03.02.2004; в редакції Закону № 2507-VI від 09.09.2010}

затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, - до передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин;

{Абзац частини другої статті 5 в редакції Закону № 2507-VI від 09.09.2010}

затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, що підпадають під ознаки діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, - до доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей, але не більше дванадцяти годин з моменту їх затримання;

{Абзац частини другої статті 5 в редакції Закону № 2507-VI від 09.09.2010}

здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю;

{Абзац дев'ятнадцятий частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

виявляти, вести облік осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність;

{Абзац частини другої статті 5 в редакції Закону № 864-XIV від 08.07.99}

проводити обшуки, вилучення та інші слідчі дії відповідно до кримінального процесуального законодавства;

{Абзац двадцять перший частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

проводити за наявності законних підстав огляд дітей, речей, які є при них, транспортних засобів;

вилучати документи і предмети, що можуть бути речовими доказами правопорушення або використані на шкоду здоров'ю дітей;

{Абзац частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 864-XIV від 08.07.99}

складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей;

{Абзац частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 673-IV від 03.04.2003}

вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми;

доставляти в органи Національної поліції на строк до восьми годин дітей, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин

вчинення правопорушення та передачі їх батькам чи особам, які їх замінюють, або у притулки для дітей служб у справах дітей;

{Абзац статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законами № 609-V від 07.02.2007, № 2507-VI від 09.09.2010, № 901-VIII від 23.12.2015}

після встановлення особи дитини невідкладно сповіщати батьків або осіб, які їх замінюють, про адміністративне затримання дитини, а в разі вчинення кримінального правопорушення також інформувати органи прокуратури;

{Частину другу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 673-IV від 03.04.2003; в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007; із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки (піклування) батьків;

{Частину другу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 673-IV від 03.04.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень;

{Частину другу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 673-IV від 03.04.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

здійснювати відповідно до законодавства заходи соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

{Частину другу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 3167-IV від 01.12.2005}

вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, які потребують медичної допомоги, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей.

{Частину другу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом № 3167-IV від 01.12.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції виконують також інші обов'язки та мають інші права, передбачені законодавством.

{Частина третя статті 5 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012; із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

{Частину четверту статті 5 виключено на підставі Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

Розділ III

СУДИ

Стаття 6. Суди

Суди розглядають справи:

щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення;

{Абзац другий частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

щодо неповнолітніх, які вчинили адміністративні правопорушення у віці від 16 до 18 років;

про поміщення дітей віком від 11 років у приймальники-розподільники для дітей;

{Абзац четвертий статті 6 в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2507-VI від 09.09.2010}

про адміністративну відповідальність батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників) неповнолітніх за невиконання ними своїх обов'язків щодо виховання і навчання дітей;

про обмеження батьків у дієздатності, відібрання дітей та позбавлення батьківських прав, виселення осіб, позбавлених батьківських прав, якщо їх спільне проживання з дітьми, щодо яких вони позбавлені батьківських прав, неможливе;

про поновлення батьківських прав і розв'язання спорів між батьками щодо місця проживання дітей;

{Абзац сьомий статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

щодо інших питань, пов'язаних з особистими, житловими і майновими правами неповнолітніх.

{Абзац восьмий частини першої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 673-IV від 03.04.2003}

Справи, зазначені у частині першій цієї статті, розглядаються спеціально уповноваженими на те судьями (складом суддів) за участю представників служб у справах дітей, крім випадків, передбачених законом.

{Частина друга статті 6 в редакції Закону № 864-XIV від 08.07.99; із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

{Частину третю статті 6 виключено на підставі Закону № 609-V від 07.02.2007}

Розділ IV

СПЕЦІАЛЬНІ УСТАНОВИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Стаття 7. Приймальники-розподільники для дітей

Приймальники-розподільники для дітей - спеціальні установи органів Національної поліції, призначені для тимчасового тримання дітей віком від 11 років. Приймальники-розподільники для дітей створюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі та діють згідно з положенням, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України. Права та обов'язки посадових осіб приймальників-розподільників визначаються положенням про приймальники-розподільники для дітей.

{Частина перша статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

Приймальники-розподільники для дітей є юридичними особами.

У приймальники-розподільники для дітей діти поміщаються за рішенням суду.

Строк перебування дитини у приймальнику-розподільнику для дітей визначається судом залежно від наявності об'єктивних підстав для її тримання в цій установі. У приймальники-розподільники для дітей поміщаються діти, які:

1) досягли 11-річного віку та щодо яких є достатньо підстав вважати, що вони вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за таке діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, - на строк, визначений слідчим суддею, судом у постановленій у кримінальному провадженні ухвалі про поміщення особи у приймальник-розподільник для дітей.

Влаштування дитини, тримання якої у приймальнику-розподільнику для дітей припинено, та невідкладне доставлення до подальшого місця влаштування здійснюються посадовими особами приймальника-розподільника для дітей;

{Пункт 1 частини четвертої статті 7 в редакції Закону № 245-VII від 16.05.2013}

2) підлягають направленню за рішенням суду, що набрало законної сили, до спеціальних навчально-виховних закладів, і є достатньо підстав вважати, що такі діти займатимуться протиправною діяльністю, - на строк, необхідний для доставлення їх до спеціальних навчально-виховних закладів, але не більше 30 діб;

3) самовільно залишили спеціальні навчально-виховні заклади, в яких вони перебували, - на строк, необхідний для доставлення їх до спеціальних навчально-виховних закладів, але не більше 30 діб;

4) перебувають у розшуку як такі, що зникли, залишили сім'ї або навчально-виховні заклади (бродяжать), - на строк, необхідний для передання їх уповноваженому підрозділу органів Національної поліції, який ініціював розшук, але не більше 36 годин;

{Пункт 4 частини четвертої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законами № 5462-VI від 16.10.2012, № 901-VIII від 23.12.2015}

5) залишили держави постійного проживання і відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

підлягають поверненню до держави свого постійного проживання, - на строк, необхідний для передачі їх батькам, особам, які їх замінюють, або працівникам спеціалізованих установ держав постійного проживання.

Не підлягають доставленню до приймальників-розподільників для дітей діти, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи токсичних речовин, а також психічно хворі діти з вираженими симптомами хвороби.

Порядок тримання дітей, поміщених у приймальники-розподільники для дітей, визначається правилами внутрішнього розпорядку приймальника-розподільника для дітей, затвердженими Міністерством внутрішніх справ України.

{Стаття 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007; в редакції Закону № 2507-VI від 09.09.2010}

Стаття 8. Загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації

Загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації є спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання, та підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки. До цих закладів можуть направлятися особи, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

{Частина перша статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами № 609-V від 07.02.2007, № 5462-VI від 16.10.2012, № 245-VII від 16.05.2013}

Основними завданнями загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації є:

створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечення необхідної медичної допомоги;

забезпечення соціальної реабілітації учнів, їх правового виховання та соціального захисту в умовах постійного педагогічного режиму.

До загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації направляються за рішенням суду діти віком від 11 до 14 років, а до професійних училищ соціальної реабілітації - віком від 14 років.

Дітей тримають у зазначених школах і професійних училищах соціальної реабілітації у межах встановленого судом терміну, але не більше трьох років.

У загальноосвітніх школах соціальної реабілітації дітей можуть тримати у виняткових випадках до досягнення ними 15 років, а у професійних училищах соціальної реабілітації - до досягнення 19 років, якщо це необхідно для завершення навчального року або професійної підготовки.

Учні загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, яким виповнилося 15 років, але вони не стали на шлях виправлення, за рішенням суду за місцезнаходженням зазначеного закладу можуть бути переведені до професійного училища соціальної реабілітації. Це переведення може здійснюватися у межах терміну, встановленого рішенням суду, що застосував примусовий захід виховного характеру, але не більше трьох років.

Звільнення учнів з навчально-виховних закладів соціальної реабілітації провадиться достроково або після закінчення терміну перебування.

Діти, звільнені із загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, направляються директором школи до батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а ті, які не мають батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), - до відповідних навчально-виховних закладів загального типу.

Діти, звільнені з професійних училищ соціальної реабілітації, направляються директором училища, як правило, за місцем проживання для працевлаштування за набутою спеціальністю, а в окремих випадках - до іншої місцевості за умови письмового підтвердження відповідної служби у справах дітей або державної служби зайнятості про можливість працевлаштування та забезпечення житлом дитини у цій місцевості.

{Частина дев'ята статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Дострокове звільнення дітей із загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації провадиться судом за місцезнаходженням закладу за клопотанням ради школи чи училища.

Школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації створюються відповідно до законодавства.

{Частина одинадцята статті 8 в редакції Закону № 864-XIV від 08.07.99}

Стаття 9. Центри медико-соціальної реабілітації дітей

Центри медико-соціальної реабілітації дітей створюються в державній системі охорони здоров'я за визначенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації.

{Частина перша статті 9 в редакції Закону № 864-XIV від 08.07.99; із змінами, внесеними згідно із Законами № 609-V від 07.02.2007, № 5462-VI від 16.10.2012}

Основним завданням центрів медико-соціальної реабілітації є створення умов і забезпечення лікування дітей від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та їх психосоціальної реабілітація і корекція.

До центрів медико-соціальної реабілітації направляються діти віком від 11 років на підставі висновку медико-експертної комісії.

Діти перебувають у центрах медико-соціальної реабілітації протягом терміну, необхідного для лікування, але не більше двох років.

Питання про перебування дитини у центрі медико-соціальної реабілітації розглядається керівництвом центру на підставі прохання, поданого батьками (усиновителями) чи опікунами (піклувальниками), а в разі відсутності останніх - на основі рішення служби у справах дітей.

{Частина п'ята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами № 673-IV від 03.04.2003, № 609-V від 07.02.2007}

Центри медико-соціальної реабілітації дітей мають права юридичної особи, власний бланк, печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням.

Положення про центри медико-соціальної реабілітації дітей затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 10. Спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України

{Назва статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2377-IV від 20.01.2005, № 1254-VI від 14.04.2009}

Спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України - це установи, в яких відбувають покарання неповнолітні віком від 14 років, засуджені до позбавлення волі.

{Частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2377-IV від 20.01.2005, № 1254-VI від 14.04.2009}

Організація та діяльність спеціальних виховних установ регламентується кримінально-виконавчим законодавством.

{Частина друга статті 10 в редакції Закону № 2377-IV від 20.01.2005}

{Стаття 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 312-XIV від 11.12.98}

Стаття 11. Притулки для дітей служб у справах дітей

Притулки для дітей утворюються, реорганізуються та ліквідуються відповідно до соціальних потреб відповідного регіону Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами міських, районних у містах рад і підпорядковуються відповідній службі у справах дітей.

{Частина перша статті 11 в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007}

Притулки для дітей можуть також створюватися за погодженням із службами у справах дітей підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадськими організаціями та громадянами.

У притулках для дітей тимчасово розміщуються діти віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах.

{Статтю 11 доповнено частиною згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Діти можуть перебувати в притулку для дітей протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування, але не більш як 90 діб.

{Частина статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 864-XIV від 08.07.99; в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007}

Не підлягають розміщенню у притулках діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі з вираженими симптомами хвороби, а також ті, які вчинили кримінальне правопорушення і щодо яких є рішення про затримання, тримання під вартою або поміщення в приймальник-розподільник для дітей.

{Частина п'ята статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

Основними завданнями притулків для дітей є соціальний захист дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, залишили сім'ї, навчальні заклади; створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, надання їм можливості навчатися, працювати та змістовно проводити дозвілля.

{Частина статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законами № 864-XIV від 08.07.99, № 3167-IV від 01.12.2005; в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007}

Посадові особи притулків для дітей:

надають дітям кваліфіковані та різнобічні (психологічні, педагогічні, медичні, юридичні) консультації залежно від конкретних причин соціальної дискомфорності;

вживають вичерпних заходів щодо забезпечення дітям доступу до безоплатної правової допомоги на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги;

{Частина сьому статті 11 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 5477-VI від 06.11.2012 - зміна набирає чинності поетапно після початку діяльності центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги - див. розділ II Закону № 5477-VI від 06.11.2012}

сприяють у прийнятті рішення про зміну або створення нових умов життєдіяльності дітей у сім'ї, навчально-виховних закладах, за місцем роботи та в інших сферах;

порушують клопотання про застосування заходів громадського впливу, притягнення до кримінальної, адміністративної чи майнової відповідальності батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які нехтують правами, інтересами дітей, провокують їх асоціальну поведінку, самовільне залишення сім'ї, навчально-виховних закладів, створюють загрозу їх здоров'ю та інтелектуальному розвитку;

вживають заходів щодо повернення дитини в безпечне сімейне оточення.

{Частина сьому статті 11 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Притулки для дітей мають права юридичної особи, рахунок в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, власний бланк, печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням.

{Частина восьма статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законами № 609-V від 07.02.2007, № 5462-VI від 16.10.2012}

Положення про притулки для дітей затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 11¹. Центри соціально-психологічної реабілітації дітей

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей утворюються, реорганізуються та ліквідуються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими, районними, районними

у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами міських і районних у містах рад і підпорядковуються відповідній службі у справах дітей для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги.

Строк перебування дитини в центрі соціально-психологічної реабілітації дітей залежить від конкретних обставин, але не може перевищувати відповідно 9 і 12 місяців у разі стаціонарного і денного перебування. Строк перебування дитини в центрі визначається психолого-медико-педагогічною комісією за погодженням із відповідною службою у справах дітей.

До центрів соціально-психологічної реабілітації дітей не приймаються діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі, із симптомами хвороби в гострому періоді або в період загострення хронічних захворювань, а також ті, що вчинили кримінальне правопорушення і щодо яких прийнято рішення про затримання, тримання під вартою або поміщення до приймального-розподільника для дітей.

{Частина третя статті 11⁻¹ із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей є юридичними особами, мають реєстраційні рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, бланки, печатку і штамп встановленого зразка.

{Частина четверта статті 11⁻¹ із змінами, внесеними згідно із Законом № 5462-VI від 16.10.2012}

Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей затверджує Кабінет Міністрів України.

{Розділ IV доповнено статтею 11⁻¹ згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Стаття 11⁻². Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка)

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) є закладами соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, дітей, розлучених із сім'єю, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування.

{Частина перша статті 11⁻² із змінами, внесеними згідно із Законом № 5290-VI від 18.09.2012}

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) утворюються, реорганізуються та ліквідуються місцевою державною адміністрацією і підпорядковуються службі у справах дітей.

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) також можуть бути утворені громадськими, благодійними організаціями та фондами, у тому числі міжнародними, за погодженням з відповідною службою у справах дітей.

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) забезпечують перебування в них дітей протягом періоду, визначеного службою у справах дітей.

До соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок) не приймаються діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі з вираженими симптомами хвороби, а також ті, що вчинили кримінальне правопорушення і щодо яких прийнято рішення про затримання, тримання під вартою або поміщення до приймального-розподільника для дітей.

{Частина п'ята статті 11⁻² із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) є юридичними особами, мають власні бланки, печатку і штамп встановленого зразка.

Типове положення про соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко) затверджує Кабінет Міністрів України.

{Розділ IV доповнено статтею 11⁻² згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Розділ V

ФІНАНСОВЕ ТА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ І СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ УСТАНОВ ДЛЯ ДІТЕЙ

Стаття 12. Джерела і порядок фінансування органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів соціального захисту для дітей

Фінансування органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів соціального захисту для дітей здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

{Стаття 12 в редакції Закону № 609-V від 07.02.2007}

Стаття 13. Матеріально-побутове і медичне забезпечення дітей у спеціальних установах та закладах соціального захисту для дітей

{Назва статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Особам, поміщеним у приймальники-розподільники для дітей, загальноосвітні школи і професійні училища соціальної реабілітації, центри медико-соціальної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи та притулки для дітей, створюються належні житлово-побутові умови відповідно до встановлених правил санітарії та гігієни.

{Частина перша статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2377-IV від 20.01.2005}

Діти забезпечуються харчуванням, одягом, взуттям, предметами для навчання і дозвілля, а також комунально-побутовими послугами згідно з нормативами, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

Лікувально-профілактична та санітарно-протиепідемічна робота у зазначених закладах організується і проводиться відповідно до законодавства про охорону здоров'я.

Часткове відшкодування витрат на утримання дітей у приймальниках-розподільниках для дітей, загальноосвітніх школах і професійних училищах соціальної реабілітації, центрах медико-соціальної реабілітації дітей

здійснюється за рахунок батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників) у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 14. Кадрове забезпечення діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей

{Назва статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

З метою належної організації діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей держава забезпечує спеціальну підготовку і перепідготовку керівників та фахівців (педагогів, соціальних психологів, соціологів, юристів, медичних працівників і працівників правоохоронних органів).

{Текст статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Розділ VI

КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ І СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ УСТАНОВ ДЛЯ ДІТЕЙ

Стаття 15. Охорона прав дітей під час здійснення профілактики правопорушень

Діти, щодо яких здійснювався профілактичний захід або яких він торкнувся, у разі протиправного посягання на їх права, свободу, честь і гідність, заподіяння їм майнової чи іншої шкоди мають право на повне поновлення порушених прав і відшкодування заподіяної шкоди.

Посадові особи, винні у порушенні прав дітей, заподіянні їм шкоди під час проведення профілактичного заходу, несуть відповідальність на підставах і в порядку, передбачених законом.

{Частина друга статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007}

Стаття 16. Контроль за діяльністю органів і служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей

Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції здійснюють контроль за діяльністю органів і служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей.

{Стаття 16 в редакції Законів № 864-XIV від 08.07.99, № 609-V від 07.02.2007; текст статті 16 в редакції Закону № 5462-VI від 16.10.2012}

Стаття 17. Нагляд за додержанням законів в органах і службах у справах дітей та спеціальних установах для дітей

Нагляд за додержанням законів уповноваженими підрозділами органів Національної поліції, приймальниками-розподільниками для дітей, школами та професійними училищами соціальної реабілітації, спеціальними виховними установами Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється прокурором шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, та повноважень щодо нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.